

Senex, el vell savi.

Estudi del reconeixement
del papa l'any 750.

Manuel Temprado Estraña

TFC. Memòria en clau de present

UOC. 2012-2013

Índex

Introducció	3
PRIMERA PART: ESTUDI DEL RECONeixEMENT	7
1. L'episodi de reconeixement	8
2. El vicari de sant Pere	11
3. L'oracle diví	16
SEGONA PART: L'ANTIGUITAT DEL RECONeixEMENT	21
4. Autoritat	22
El poder autàrquic de Cèsar	22
L'autoritat d'August	25
La crisi del segle III	26
Constantí, al servei de l'Evangeli	27
L'Occident	28
L'autoritat del papa	29
5. Comunitat	32
La fundació mítica de la ciutat	32
La Res publica d'homes lliures	34
L'Imperi	35
La crisi del segle III	37
L'Occident llatí	38
6. Religio	42
L'expansió	42
El Sublim	43
El cristianisme	45
L'Orient cristià	46
L'Occident llatí	48
Conclusions	52
Bibliografia	58
Codi d'abreviatures	61

Introducció.

Aquesta introducció ha de ser presa pel lector com una guia de lectura del present Treball de Fi de Carrera (TFC) que porta com a títol *Senex, el vell savi. Estudi del reconeixement del papa l'any 750*.

El marc de l'episodi que dóna origen a aquest TFC té el seu naixement a les classes rebudes a l'Institut Superior de Ciències de la Religió de Barcelona (ISCREB) de l'assignatura *Història de l'Església Antiga i Medieval* impartida per Mn. Martí i Bonet el curs 2010-2011, on presentava succintament els seus estudis històrics recollits en dos llibres de la seva autoria¹.

De tota la temàtica treballada un aspecte ens va fascinar des del principi, la hipòtesi barallada per Martí Bonet sobre l'inici de l'Edat Mitjana i l'encetament d'una nova societat, l'europea. De forma molt sintètica direm que una de les seves principals conclusions més interessants gira al voltant de la idea que l'Edat Mitjana té origen en la superposició de l'esfera eclesiàstica sobre la civil, esdeveniment que plasma simbòlicament la nit de Nadal del 800, quan el papa Lleó III coronà Carlemany *imperator Romanorum*. Definitivament l'esfera eclesiàstica s'imposava sobre la civil en decidir la idoneïtat sobre qui havia de recaure la corona imperial.

Dintre de tota aquesta amplíssima temàtica, un episodi concret ens va cridar encara més l'atenció. Prèviament a la pròpia coronació imperial de Carlemany hi ha un esdeveniment concret que el precedeix i anticipa. Aquell segons el qual el 751, el fins al moment majordom de palau del regne francs, Pipí el Breu, és coronat rei dels francs per la unció dels bisbes.

El lector pot contemplar un panorama comunament històric, però començarem advertir al lector d'algunes dificultats afegides a aquest Treball i potser de vegades a la seva lectura. En qualsevol cas l'àmbit en què ens estem movent, tant en la temàtica per ara presentada com per l'àmbit d'estudi acadèmic de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC), és un àmbit històric. Això és innegable. Però hem d'advertir al lector d'una certa incomoditat per part de qui escriu aquestes línies d'encabir-se en una certa disciplina obviant d'altres. Potser hagués estat l'aposta més assenyada i segura, de ben segur que la resta de companys i companyes així ho han fet i n'obtindran excel·lents resultats; els meus en les activitats preparatòries -confesso no sense sentiment de culpa- no poden ser considerats com a gaire positius.

Hem optat per aplicar un criteri metodològic diferent. Una primera pista la pot obtenir el

¹ MARTÍ BONET (2001) i MARTÍ BONET (2000). El lector trobarà la ressenya completa a l'apartat Bibliografia.

lector del títol de dues obres, Gadamer² i Martínez Marzoa³. Pista que ens encarreguem de significar a la manera següent:

Si la història és narració dels fets esdevinguts, aquesta narració pot ser presa com a objecte d'anàlisi i aquesta anàlisi pot ser novament estudiada. En tota la dimensió d'aquest TFC, aquest ha estat el terreny on té cabuda la present investigació. Aquest petit detall, l'anàlisi de la narració dels fets esdevinguts ha de fer veure al lector que ens comencem a moure en unes categories que potser excedeixen l'ortodoxament històric.

Qui escriu ha intentat adoptar un punt de vista filosòfic en abordar un assumpte històric. Més enllà de considerar la filosofia una ciència amb un objecte d'estudi propi, la considerem una metodologia de treball que ens apropa a la realitat d'una manera determinada. En aquest sentit considerem la tasca de la filosofia com una tasca hermenèutica, que ens crida a tractar sempre aquelles coses que tenim davant dels ulls d'una manera radicalment novedosa. Si les coses realment les hem tingut sempre davant els ulls, a l'hora de mirar-les cal una nova significació de les coses mateixes, cal prendre una perspectiva, atès que si no tenim prou distància es fa difícil de mirar correctament les coses.

D'aquesta manera el present Treball ha de ser pres pel lector com un exercici de lectura sobre la possibilitat que deixa oberta l'anàlisi de Martí Bonet. Amb aquesta possibilitat de lectura fem referència a que les claus d'interpretació són recollides a partir de l'anàlisi de Martí Bonet, és a partir de la seva anàlisi que hi ha possibilitat de lectura, d'aquesta possibilitat neix la nostra proposta. Pensem que aquesta manera de procedir, encara que poc ortodoxa, és un exercici vàlid i coherent. Si compartim la idea que la història és narració de fets esdevinguts, nosaltres posem l'èmfasi en la narració d'aquests fets esdevinguts, els fets dels que depèn la història en cap cas s'obvien, sinó que prenen una nova dimensió, són redimensionats a partir de la seva narració. Fruit d'aquest canvi de perspectiva podem copsar la història des d'un nou punt de vista, aquest podria ser un interès afegit a la nostra investigació.

El lector potser agrairà que se li indiqui quin és el nostre propòsit en la present investigació, dit de manera clara i evident, el nostre objectiu final és subratllar i explicitar la continuïtat històrica d'un paradigma antic en ple 750. El 750 continuem trobant traces d'un món culturalment antic i mediterrani a l'Occident romà. Precisament l'episodi assenyalat i encara no explicitat per nosaltres pugui esdevenir el darrer episodi d'una continuïtat cultural antiga caracteritzada potser per les seves acaballes, però per això mateix encara antigues.

2 GADAMER (1977)

3 MARTÍNEZ MARZOA (1994 i 2003)

Passem a descriure el Pla de Treball desenvolupat perquè el lector trobi una deguda guia de la seva lectura.:

I: Primera part.

1. **L'episodi de reconeixement.** S'hi realitza una descripció de l'episodi històric clau que dona raó de la present investigació.
2. **El vicari de sant Pere.** S'hi presenta l'anàlisi que fa de l'episodi Martí Bonet, alhora que se'n presenta una de pròpia.
3. **L'oracle diví.** S'hi realitza un treball comparatiu de l'episodi històric amb un altre text, que dona com a resultat la creació de tres categories antigues amb les que poder mirar l'antiguitat del nostre episodi. Les categories són *autoritat, comunitat i religio*.

II: Segona part.

4. **Autoritat.** S'hi realitza una anàlisi diacrònica de l'autoritat imperial d'August, de Constantí i la desplegada pel papa a la tardoantiguitat.
5. **Comunitat.** S'hi realitza una anàlisi, també diacrònica de la idea de comunitat romana, des dels temps monàrquics fins a l'Església romana, sense oblidar la idea comunitària present en el mite de la fundació de Roma.
6. **Religio.** S'hi realitza una anàlisi de l'evolució històrica del concepte de lligam (*religio*) que uneix la ciutadania romana amb la seva pròpia ciutat, amb la figura de l'emperador i amb la figura papal.

Pensem que es tracta d'un Treball vàlid i coherent, amb un interès propi tant en el desenvolupament del propi problema, com en la problemàtica afegida de caracteritzar el propi problema. En qualsevol cas pensem que les idees que s'oculten en el temps van més enllà dels propis canvis històrics. Ens agradaria pensar que aquest ha estat un Treball de reflexió filosòfica sobre una temàtica històrica. Ens agradaria dir que aquest Treball ha complert amb aquesta expectativa. Al lector li correspon ara jutjar-ho.

El lector trobarà que el present TFC es troba dividit en paràgrafs (§) en números aràbics consecutius. Els paràgrafs que no en tenen, han de ser presos com una continuació d'aquesta introducció que intenta informar degudament del punt de la investigació en què en aquell moment

ens trobem i dels passos que s'inicien tot seguit. També trobarà alguns paràgrafs a la segona part agrupats sota un mateix títol, s'intenta informar al lector d'aquesta manera d'una clau de lectura, clau que pot estar repetida als diferents capítols d'aquesta segona part, es vol significar que un mateix tema es troba desenvolupat des de punts de vista diferents, però alhora complementaris. En aquesta segona part s'ha intentat una narració de l'anàlisi en espiral, s'ha optat per repetir algunes idees prèvies però dotant-les d'una significació afegida fruit de la pròpia anàlisi. Al final del TFC hi ha un Codi d'abreviatures on hom trobarà raó de les emprades en el present Treball. Les paraules que hem emprat, en la seva gran majoria llatines, i no són pròpies de l'idioma català han estat subratllades amb lletra itàlica.

No acabarem sense abans agrair la tasca del professor de l'assignatura que ha estat quan se l'ha necessitat i s'ha absentat oportunament quan no ha estat requerit. Reconeixem que la no ortodòxia es fa difícil d'avaluar quan els ítems avaluadors pertanyen a un paradigma ortodox, tot i això preferim córrer el risc quan hi ha en joc el propi coneixement.

Comencem.

PRIMERA PART: ESTUDI DEL RECONeixEMENT

1. L'episodi de reconeixement.

El lector trobarà l'exposició de l'esdeveniment històric el 750 al voltant del qual gira la nostra investigació. A grans trets hem seguit l'ordre d'exposició que en realitza Martí Bonet, les cites són fidel reflex d'això. Subratllar la importància que li confereix Martí Bonet i cridar l'atenció en el fet que la seva anàlisi té molt poca cabuda ni a la bibliografia eclesiàstica⁴ ni a la civil⁵, per tant s'ha de destacar la gran tasca d'investigació de Martí Bonet.

1. El 750 en un lloc desconegut de França té lloc una reunió clandestina entre el majordom de palau (*maior domus*, una espècie del que avui en podríem denominar primer ministre), Pipí el Breu i els nobles del regne franc. El motiu de l'assemblea era qüestionar-se la forma d'exercici del poder reial a mans del monarca merovingi Xilderic III. Un monarca, que seguint la línia que el precedia, feia delació de totes les seves responsabilitats en la figura del majordom de palau⁶.

Ens interessa destacar la pregunta final de compromís a la que s'hi arriba: *¿per què no és el majordom de palau qui és constituït rei dels francs, quan és ell precisament qui sosté sobre les seves espatlles el pes del regne si els reis merovingis de fet no governen, passant-se tot el dia dropejant?*⁷

Els assistents a l'assemblea eren conscients de la impossibilitat legal del que proposaven. El dret merovingi recollia que aquell sobre el qual podia recaure la corona reial havia de complir amb tres requisits: 1. *ius stirpis* (dret de família, havia de ser de la línia merovingia), 2. *ius* de l'herència, o sigui, el primogènit i 3. l'elecció del poble (o dels seus representants, els nobles). Potser l'únic requisit que complien era el tercer, però no els altres dos, així que arribaven a un carreró sense sortida.

Algú de l'assemblea, però, va recordar un fet que donava un alè d'esperança als assistents. Deu anys enrere (740) el papa Gregori III havia enviat a l'aleshores majordom de palau, Carles Martell, pare de Pipí, el nomenament de cònsol romà i les claus de sant Pere juntament amb la petició d'ajut militar davant la imminent presa de Roma pel longobard Liutprand. Carles Martell contestà al papa amb una negativa al·legant l'ajut militar prestat pels longobards per repel·lir la invasió dels àrabs el 732.

I és ara que els membres de la citada assemblea van convenir en un fet que per a nosaltres

4 AMANN (1975), COMBY (2007), LORTZ (2003)

5 BOUSSARD (1968), HALPHEN (1955), MITRE (2009), MUSSOT-GOULARD (1986), PIRENNE (1985)

6 MARTI BONET (2000), pg. 49

7 MARTI BONET (2000), pg 49

ens sembla cabdal. Van convenir que la persona del papa era qui podia facilitar una sortida a la qüestió que proposaven, el papa era la persona qui podia dirimir qui havia d'esdevenir rei dels francs. Arriben a la conclusió que aquest carreró sense sortida, sense en principi solució podia ser enlluernat pel bisbe de Roma i patriarca de l'Església d'Occident.

Així que, amb deu anys de retard i malgrat anterior negativa d'ajut militar, s'envia al papa Zacaries (Gregori III havia mort el 741) una missiva amb la formulació d'una pregunta de compromís, *¿aquí qui cal que sigui rei, qui en té el títol o en té la potestat?, ¿qui no fa res o té sobre seu tota la responsabilitat del regne?*⁸ Aquesta pregunta prou explícita va acompanyada de l'apel·lació de dues dignitats que seran clau per a la nostra anàlisi. Els francs reconeixen al papa ser ser oracle diví i vicari de Sant Pere.

La resposta del papa no es farà esperar gaire i resulta també summament interessant: *cal que sigui rei qui governa i qui té el poder. El papa mana –iussit– que Pipí fos rei, perquè així no es subvertís l'ordre moral.*

2. Martí Bonet subratlla, amb molt encert, la importància que el papa no contesti en termes interpretatius o de suggeriment, sinó en termes de manament *-iussit-*. Ben cert que el candidat no reunia els drets de família ni de primogenitura, però tanmateix argumenta que hi ha un dret superior que els supleix perfectament: és el dret que procedeix de la idoneïtat. Aquest és més noble que els anteriors, ja que el *ius stirpis* i el de ser el primogènit prové dels homes, en canvi el d'idoneïtat prové de Déu. En cas de conflicte, cal seguir Déu abans que els homes. Per tant, es preguntarà el papa, *qui té el dret d'idoneïtat?*, la resposta serà, aquell que posseeixi el poder efectiu i la bona voluntat, així *l'ordo non conturbatur*. O sigui no pot haver-hi oposició entre l'ordre (o dret) diví i l'ordre (o dret) humà ja que el primer preval sobre el segon, i se'n deriva d'aquest⁹.

Un any després, el 751, gràcies a la resposta en forma de *iussio* del papa, Pipí fou elegit i ungit (pels bisbes) rei dels francs i Xilderic III se l'envià a un monestir, empresonant-lo. D'ell no en sabem res més.

Tanmateix per a Martí Bonet no acaba aquí la importància d'aquest episodi. Subratlla el fet que Zacaries conclogui la seva resposta (o manament) afirmant que el nou rei ha d'ésser ungit. Des d'aquest moment, la unció és un nou element constitutiu que pot arribar a suplir el *ius stirpis*. És com si el mateix Déu per la unció consagrés el nou rei i tot el seu llinatge. Amb altres paraules: ja no serà sols la carn sinó el mateix Déu qui avalí la constitució reial. Amb la unció s'introdueix una

8 MARTÍ BONET (2000), pg 49.

9 MARTÍ BONET (2000) pg 51

acció sacra. Per això el nou rei serà anomenat *rei per la gràcia de Déu*. La unció esdevé –en la constitució dels reis francs i posteriorment els germànics– en el nou element de la cerimònia de l'entronització reial.

L'acció sacra de la unció col·loca els reis per sobre els laics i a un nivell quasi igual que el papa i dels bisbes tenen. Per la unció, el rei ingressa en l'esfera de l'orde sacral. Observa el nostre historiador el paper actiu que els qui ungeixen prenen, els bisbes o el papa. Aquests fins ara no estaven en el joc de la constitució dels reis; però a partir d'ara ara seran ells qui prèviament a la unció del rei, determinaran si un candidat n'és o no digne, i per tant en les seves mans estarà, en gran part, constituir els reis. Un segle després d'aquest gran esdeveniment protagonitzat pel papa Zacaries i el nou rei dels francs, s'estableix el costum que l'emperador ha d'ésser ungit pel papa i es justifica aquesta intervenció afirmant que l'emperador té un poder universal solament comparable al que té el papa en l'ordre espiritual. En aquest aspecte es podrà dir que en les mans del bisbe de Roma hi ha també l'imperi.

És ara quan entenem les paraules de Martí Bonet en el sentit que degut a la institució d'aquesta acció sacra en la constitució dels reis francs, dóna el tret de sortida a una nova època, la medieval i una nova societat, l'europea.

2. El vicari de sant Pere.

Presentarem l'anàlisi de l'episodi que en realitza Martí Bonet. Fruit de la seva anàlisi en naixerà la nostra. Per a emmarcar correctament l'anàlisi tan de Martí Bonet com la nostra, caldrà explicitar la mirada des de la qual hom mira la realitat. Caldrà fer explícita la mirada creient des de la què escriu Martí Bonet, i en conseqüència, fer explícita la nostra mirada.

3. En paraules del propi Martí i Bonet, la història de l'Església és la ciència que investiga i exposa l'evolució i progrés, intern i extern, d'aquella societat fundada per Jesucrist i destinada a fer partícips a tota la humanitat dels fruits de la redempció¹⁰. El creient estudiarà la història de l'Església amb uns ulls diferents que el mer tècnic o historiador. Per al creient la història eclesiàstica fa disminuir un tret de la seva definició: la de narració de fets humans pretèrits, convertint-la en vida present. Crist ens ha parlat a través de la seva paraula i vida, i el que ha dit perdura en la història de la nostra Església; d'aquesta manera l'Església es descobreix com a manifestació contemporània de Crist. Esdevé imperatiu per al creient conèixer i estimar l'Església en totes les seves manifestacions històriques.

La Constitució dogmàtica sobre l'Església *Lumen Gentium* ens il·lumina amb una imatge simbòlica sobre l'inici de la història de l'Església. Explica que la presència del regne de Crist entre nosaltres té origen en la sang i aigua que brollaren del costat obert de Crist crucificat¹¹ (cf *Jn*¹² 19, 34¹³). La història de l'Església té un inici en el crucificat en un moment històric determinat; l'Església es descobreix com un subjecte històric que té com a missió seguir intrahistòricament l'obra encetada per Jesús: continuar assegurant els fruits de la redempció amb l'ajut de l'Esperit Sant.

4. Des de l'argument desenvolupat en el §3, ens hem de qüestionar si l'episodi històric que hem desenvolupat en el capítol 1 (§§ 1-2) ha de ser inclòs o no en una història eclesiàstica. El criteri a aplicar és prou clar, hem de cercar si l'episodi com a tal, presenta cap tipus d'acció redemptora o pel contrari, no en presenta cap i per tant no hauria de ser pròpiament objecte d'estudi en una narració de la història de l'Església.

Intentarem primerament argumentar la seva eclesialitat (§5), és a dir, trobar la manera de

10 MARTI BONET (2001), pg 14.

11 *LG* I, 3

12 Les cites bíbliques seran citades seguint la cita convencional del llibre amb la seva abreviatura, seguit del capítol i els versets. Així, *Jn* 19, 34 es refereix a lectura de l'Evangeli de Joan, capítol 19, verset 34.

13 (...) però un dels soldats li traspassà el costat amb un cop de llança, i a l'instant en va sortir sang i aigua.

justificar l'obra redemptora de l'acció del papa en aquest episodi de manera externa, per després fer-ho ja de manera interna (§6), per després passar al nivell d'anàlisi (§§7-8)

5. Es podria al·legar que tota acció papal resta subjecta a la missió encomanada i rebuda de Crist, fonamentada principalment en dues lectures, l'Evangelí i el Catecisme de l'Església Catòlica:

I jo et dic que tu ets Pere, i sobre aquesta pedra edificaré la meua Església, i les forces del reialme de la mort no la podran dominar. Et donaré les claus del Regne del cel; tot allò que lliguis a la terra quedarà lligat al cel, i tot allò que deslliguis a la terra quedarà deslligat al cel¹⁴.)

El Papa, bisbe de Roma i successor de sant Pere, és el principi perpetu i fonament visible de la unitat, tant dels bisbes com de la multitud de fidels¹⁵

Tota la seva persona restaria tocada per aquesta missió i que, per tant, tota acció seva, doni imatge o no de redempció, seria per principi redemptora, en tenir-hi origen i font en aquell que ha de vetllar pel compliment de la missió evangèlica de l'Església. Tota acció papal, en conseqüència, restaria subjecta a aquest principi d'acció redemptora. D'aquesta manera restaria justificada l'eclesialitat d'aquest episodi.

Però si continuem amb aquesta idea i l'ampliem, podríem afirmar que la redempció en les obres del papa resta assegurada per principi i que, tant una decisió com la seva contrària serien subjectes de redempció. El que ens dóna, conseqüentment, un argument paradoxal. La redempció fruit de l'acció papal seria independent de la pròpia actuació concreta del papa, en ser obra, en qualsevol cas, del subjecte que hi actua.

Però, el cas és que el papa actua d'una manera determinada, de manera conscient i deliberadament en un sentit. Hem de reconèixer-li un ús de la seva pròpia discrecionalitat, i per tant podem raonar que també podria haver optat per una altra argumentació i en aquest sentit per una altra conclusió. Per la qual cosa, més enllà de la pròpia dimensió eclesial de l'episodi, quant a protagonitzat pel papa, hauríem de cercar quina ha estat l'argumentació sobre la qual podem entendre la motivació última de l'acció particular del papa.

6. És Martí Bonet el primer en qüestionar-se per què els membres de l'assemblea conclouen que el camí sense sortida al qual havien arribat podia ser resolt per la figura del papa. Per què de les possibles solucions que podien tenir al seu abast és al papa a qui acaben recorrent. Per què a ell i no a una altra instància? L'enviament deu anys enrere de les dignitats de les claus de sant Pere i del

14 Mt 16, 18-19

15 CEC, 883

nomenament de cònsol romà ens ha de fer veure l'oportunitat per plantejar la qüestió, però en cap cas ens respon a la motivació segons la qual els nobles del regne franc avenen que és el papa la persona clau per resoldre un conflicte polític intern del seu regne.

La resposta que adduirà Martí Bonet, fruit de la seva anàlisi, és que el papa és requerit en qualitat de màxima autoritat moral del moment¹⁶. El 750 el papa seria la persona que gaudiria d'un estatus superior a la de la resta i que per tant seria ell l'única instància amb la suficient autoritat per poder interpretar i modificar, si s'esqueia, el propi dret merovingi.

Aquest reconeixement de la seva figura d'autoritat, vindria refermat pel to de la pròpia resposta que formula el papa. El reconeixement de la seva autoritat explicaria el to de la resposta papal, en qualitat de manament. Tant la demanda de participació del papa en l'assumpte particular que li presenten els francs, com el to de la resposta farien referència a una i mateixa realitat, el papa és reconegut com a màxima autoritat del moment.

Si seguim, com ho estem fent fins ara, l'anàlisi de Martí Bonet, arribarem a la conclusió que el reconeixement de l'autoritat del papa que dona peu a aquest episodi és fruit de la seva posició eclesiàstica. Es reconeixeria, d'aquesta manera, en el vicari de sant Pere una autoritat i una dignitat tals fonamentades en un principi evangèlic. Hi hauria un clar reconeixement per part de la societat civil de l'autoritat pròpia de l'esfera eclesiàstica. I en aquest sentit entendríem l'anàlisi de Martí Bonet, quan fruit d'aquest reconeixement, l'esfera eclesiàstica se superposi sobre la civil, donant peu al naixement d'una nova època històrica, l'Edat Mitjana.

7. Però, passem ara a analitzar el contingut de l'anàlisi de Martí Bonet en un punt cabdal. Pensem que el punt d'inflexió que pot donar peu a la nostra anàlisi, és l'examen que fa Martí Bonet de les dignitats que rep el papa per part dels francs en el moment que li formulen la qüestió que tant els amoïna. Els francs apel·len al papa en qualitat *d'oracle diví i vicari de sant Pere*. Si analitzem sintàcticament aquesta afirmació, veurem que es tracta d'una doble afirmació mitjançant una coordinació copulativa, el connector “i” expressaria una suma de significats. És a dir, els francs afirmen que “el papa és oracle diví i (el papa) és vicari de sant Pere”. És una doble consideració de la seva figura, una consideració en qualitat que se li reconeix una autoritat tal que pot solucionar el conflicte polític intern.

Hem dit que Martí Bonet fonamenta que l'autoritat que se li reconeix al papa és una autoritat eclesiàstica, i ho fa argumentant sobre aquest punt de les dignitats que se li fan al papa de la següent manera. El seu argument és que el papa, com a vicari de sant Pere, és l'oracle diví que té autoritat

16 MARTÍ BONET (2000), pg. 51

per interpretar el dret diví i l'humà.

Si formalitzéssim segons els enuncis de la lògica proposicional, diríem que Martí Bonet passaria d'una doble asseveració en forma de conjunció dels dos termes de la proposició:

$$\frac{\text{El papa és oracle diví}}{p} \wedge \frac{\text{el papa és vicari de sant Pere}}{q}$$

A una asseveració en forma d'una proposició condicional, el conseqüent de la qual depèn del valor de veritat del seu antecedent:

$$\frac{\text{Si el papa és vicari de sant Pere aleshores és oracle diví.}}{q} \rightarrow \frac{}{p}$$

D'aquesta segona formulació, Martí Bonet conclourà que el papa és constituït oracle diví (p) en qualitat de vicari de sant Pere (q), la segona premissa (q) la fa antecedent de l'altre (p) en una relació de consecució (\rightarrow), fonamentant-se en les dignitats pròpiament eclesiàstiques del papa.

Martí Bonet centra, de manera correcta al nostre entendre, la seva anàlisi en el fet que el papa sigui considerat oracle diví, perquè d'aquesta manera s'explica perquè els francs recorren a ell, però pensem que erra en l'anàlisi de considerar el papa oracle diví en qualitat de les dignitats eclesials.

En qualsevol cas no neguem que el papa pugui gaudir d'una autoritat eclesiàstica, però tampoc ho afirmem, s'hauria de demostrar igualment tal cosa, però no és el nostre objectiu. A partir d'ara volem resseguir la possibilitat que deixa oberta Martí Bonet que el papa pugui gaudir d'una autoritat en qualitat d'oracle diví i com ha esdevingut que arribi a compartir la mateixa persona la categoria també de vicari de sant Pere. Com ha esdevingut tal cosa, que el papa sigui reconegut oracle diví i vicari de sant Pere? Com el cap de l'Església ha pogut esdevenir oracle diví i com a tal ser la instància demandada per resoldre un conflicte polític intern d'un regne *de facto* independent?

8. Entenem que la investigació, a partir d'aquest moment, emprèn nous camins metodològics. L'objectiu que ens proposem és filar una argumentació que ens permeti entendre com el 750 el cap de l'Església llatina en qualitat d'oracle diví és demandat en un conflicte polític intern del regne franc.

Es proposa una narració que no violenti l'objecte d'estudi, al lector li pot sobtar que abandonem a partir d'ara una esfera eclesiàstica, que és la que potser cabria esperar si estem tractant d'una categoria com la del cap de l'Església, però en el fons no fem una altra cosa que respectar

contemporàniament l'objecte d'estudi, i contemporàniament, a més de reconèixer ser el vicari de sant Pere, se li reconeix a la mateixa persona, el papa, ser oracle diví.

Per tant, haurem de ser molt curosos a l'hora de plantejar els nostres arguments i no donar per descomptat categories que només potser amb el temps es faran efectives. Restem obligats des de l'hermenèutica més elemental a mirar l'episodi a investigar des d'una mirada contemporània dels propis esdeveniments.

Si, segons l'argumentació de Martí Bonet, que donem com a vàlida excepte en el punt comentat, s'inicia una nova època a partir de l'esdeveniment investigat, per definició, l'esdeveniment com a tal s'emmarcaria en una època prèvia, aquella que es concretaria com la d'un reconeixement, en paraules de Martí Bonet, de l'esfera eclesiàstica per la civil. D'un reconeixement de l'esfera eclesiàstica per part de la civil, passaríem a una superposició de l'eclesiàstica per sobre la civil. Però com podem afirmar que el propi reconeixement d'ambdues esferes no neix de l'episodi en qüestió i que per tant, no podríem projectar tals categories en el període històric previ al seu propi naixement?

La solució a aquest problema fóra la consideració objectiva o neutra de la categoria a analitzar "oracle diví". Cosa que en el fons és totalment impossible, perquè no existeix aquesta manera objectiva o neutra d'apropar-nos a les coses, sempre ens apropem d'una o altra manera. Per tant hem de fer explícita aquesta manera d'apropar-nos a les coses.

La manera com ens apropem a la investigació és adoptar la postura de considerar que la categoria d'"oracle diví" és una categoria antiga, i que com a tal ha de ser entès l'episodi. Tema molt diferent de les conseqüències que se'n derivin del propi esdeveniment històric i que perfectament pot ser englobat sota les categories de l'anàlisi de Martí Bonet.

De totes maneres podem reconèixer que una anàlisi sobre l'antiguitat de la categoria d'"oracle diví" hagués, potser, millorat el TFC, però també ampliat massa amb el risc de perdre el seu objectiu. Apuntat queda per a futura valoració del lector.

És ara quan comencen a entendre l'elecció del títol, *Senex el vell savi*, atès que l'autoritat reconeguda com a oracle diví és un reconeixement de la seva saviesa pròpia.

3. L'oracle diví.

El lector trobarà en aquest capítol el desenvolupament d'un exercici comparatiu entre l'episodi de reconeixement explicat per nosaltres en els §§1-2 i un altre episodi que pròpiament no pertany a un marc històric sinó del que podríem caracteritzar de pensament antic. Concretament una important tragèdia de Sòfocles, *Èdip Rei*.

En primer lloc som conscients de les possibles crítiques que el lector ens pot fer respecte el fet de comparar la narració d'un episodi històric concret amb un text tancat, com també l'elecció de tal text, i fins i tot la seva designació com a producte del pensament antic, i no més aviat producte literari grec. Donarem en aquest sentit unes referències bibliogràfiques i una excusa. Sobre la rellevància de la tragèdia en particular com a forma d'expressió del pensament grec remetem al lector a l'obra de Martínez Marzoa¹⁷, sobre el fet de la comparació entre un episodi històric i un de literari (en sentit ampli) ens remetem a la idea present en la mateixa obra¹⁸, segons la qual tan expressió és d'una època un producte cultural com un de material, i essent productes propis d'un paradigma antic ens permet la seva comparació. Aquesta és la nostra excusa. Potser no serà compartit pel lector aquesta argumentació, peròensem que fer-ho aporta novedoses i interessants punts per a la investigació.

L'objectiu de l'exercici és copsar què és el que pot significar la categoria d'oracle diví i copsant-t'ho fer un estudi antic del nostre episodi. Evidentment el lector també ens pot cridar l'atenció que som nosaltres qui acabem per decidir què és o què no és la categoria d'oracle diví, i que per tant també hauria de consistir el seu desenvolupament en objecte de la nostra investigació. En aquest sentit la metodologia emprada es demostra en la pròpia investigació.

9. En el món cultural mediterrani antic, l'oracle és una figura de mediació entre dos mons, per principi separats, el diví i l'humà. Algú capaç d'assolir l'esfera divina i fer de pont amb l'esfera humana. Aquesta figura d'interconnexió es descobreix com un hermeneuta, com un nou Hermes encarregat de portar el missatge diví a la humanitat.

L'oracle és aquella figura tradueix el missatge diví en humà, quan algú d'aquest pla humà, desitjós de coneixement li formula una qüestió plantejada *ad hoc*. La seva figura resta emmarcada en un marc de reconeixement de la saviesa, és el pla diví qui gaudeix d'aquest coneixement, i és el pla humà qui desitja, qui anhela aquest coneixement. L'oracle tot i pertànyer plenament al pla humà

17 MARTÍNEZ MARZOA (1995)

18 MARTÍNEZ MARZOA (1995), sobretot l'apartat INTRODUCCIÓ

n'és una figura prou destacada per estar en contacte directe amb el diví.

Tant el marc de relacions, com la seva significació són expressades en un llenguatge marcat i diferent del comú, no tant per la seva pertinença a un marc que hom podria caracteritzar de literari, sinó més aviat, perquè el propi reconeixement del marc és interpellat des d'aquest significació que li dona el mateix llenguatge.

No és tant que diguem que el llenguatge és literari, sinó que el llenguatge és marcat, és tensat perquè l'objecte a descriure no es deixa emmarcar en unes categories humanes, quant pròpiament ens estem referint a l'existència d'un altre pla valedor d'aquest i que gaudeix de la saviesa, d'aquí en naixeria el seu reconeixement.

10. Paradigma que contemplem a *Èdip Rei*¹⁹ Èdip era la figura d'autoritat reconeguda per la ciutat en qualitat de rei de Tebes, com a tal figura d'autoritat ha de solucionar el greu problema que assoleix la ciutat, la greu pesta. Per a l'imaginari col·lectiu antic tota desgràcia compta amb una causa, i aquesta és la missió que ha de dur a terme Èdip, saber quina és la causa de la pesta que assoleix Tebes i coneixent quina és la causa, posar-hi remei.

Ens preguntarem, de quina manera solucionarà Èdip aquesta incògnita, com resoldrà la qüestió sobre quina és la causa de la pesta. Per a un lector modern, és evident que tal pregunta no té cap sentit, la pesta com a malaltia no té una motivació, però per a una ment antiga la pesta com un mal que assoleix aquest món n'ha de tenir una de causa. I aquesta causa és la que s'escapa de l'abast del coneixement humà. En conseqüència, s'haurà de recórrer a aquella instància pertanyent a aquest món però que participa d'alguna manera d'aquell altre gaudidor de ple coneixement. Aquesta instància és l'oracle, en aquest cas un de ben famós, l'Oracle de Delfos.

És en aquest sentit que Èdip troba la solució a realitzar, un cop coneix què es el que ha causat la pesta que assoleix Tebes, pot posar-hi remei a la situació. El coneixement de l'àmbit diví es fa present en la resposta de l'oracle: *la pesta és conseqüència del crim irresolt de l'antic rei Laios, la seva ànima clama des de l'Hades la sang del seu assassí*. L'oracle ha parlat, qui gaudeix d'autoritat per regir els assumptes de la ciutat, el rei Èdip, ja sap quin és el camí a seguir, aquell marcat en la resposta de l'oracle, trobar l'assassí de Laios.

11. La comunitat de Tebes era rebedora del càstig per un crim irresolt d'un membre de la seva

¹⁹ Sòfocles, *Èdip Rei*. Si no s'indica el contrari la traducció és nostra. En català hi ha varies traduccions disponibles, convidem al lector a llegir la gran traducció de Carles Riba en la següent referència bibliogràfica: Sòfocles, *Tragèdies II: Àiax, Èdip Rei*, Col·lecció Bernat Metge, Alpha Editorial, Barcelona, 2011.

pròpia comunitat. Èdip com a rei, com a ostentador de l'autoritat, ha d'afrontar l'àrdua tasca de trobar l'assassí o assassins de l'anterior rei Laios. La solució que se li presenta, un cop és coneguda la causa de la pesta, és senzilla, el culpable o culpables han de pagar pel seu crim i la comunitat se salvarà.

Èdip decidirà convocar tot el poble tebà per obligar l'assassí o assassins a confessar el seu crim, la seva màcula esquitxa tota la comunitat, la culpa d'un n'és pagada per tots; és la comunitat la que acaba tacada per la culpa d'un dels seus membres. El que es tracta en qualsevol cas és del manteniment de bé de la comunitat. Un cop reunida tota la comunitat a l'espai obert de la ciutat, a l'espai de reunió de tota ciutat grega, l'àgora, i després d'instar el rei Èdip a que l'assassí confessi el seu crim, serà Tirèsies, l'endeví cec que no necessita veure-hi perquè hi veu més que la resta, qui sabent la veritat, faci veure al bon rei Èdip, que és ell mateix la persona que està buscant, és ell el causant de la desgràcia que pesa sobre Tebes, és ell l'assassí de Laios, és ell qui ha arribat a casar-se amb la seva pròpia mare, és ell qui ha de pagar pels seus crims per mantenir el bé de la comunitat.

I és ara quan el text manifesta que Èdip, havent consultat l'oracle de jove li havia predit que mataria el seu pare i es casaria amb la seva mare. Èdip per no haver-ho d'acomplir abandona la seva comunitat, Corint, desconeixent que de petit l'havien adoptat i realment era oriünd de Tebes, ciutat precisament a la qual es dirigeix. De camí es trobarà amb Laios, el seu veritable pare, a qui acabarà matant en una discussió. En arribar a Tebes, venç el terrible monstre de l'Esfínx que assetjava la ciutat des de feia temps, i com a recompensa per la seva acció l'oferiran el tro vacant després de la mort de Laios i la mà de la reina vídua, la seva mare biològica, Iocasta.

Èdip, en adonar-se de tot plegat, no serà capaç de seguir veient la desgràcia en la què havia caigut i és traurà els ulls ell mateix.

No podem oblidar que tota tragèdia era un espectacle públic, on traspassaria el que un lector modern entendria com una obra d'art. Era contemplada pel seu públic com una obra amb un missatge central del que s'havia d'extreure un ensenyament a aplicar en la seva vida diària. Quin és, per tant, l'horrible crim d'Èdip pel qual és castigat en la seva desgràcia? Quina és la desmesura, la *hybris* per la qual l'heroi és castigat?

12. La resposta que donem es basa també en el testimoni d'Aristòtil a la seva *Política*, on hi subratlla la naturalesa comunitària de l'ésser humà. Considera la ciutat (*pólis*) com l'àmbit natural de l'home, del què caracteritzarà com un un *zoon politikón*, un vivent que viu en l'espai comunitari, tot acabant dient que *aquell que no necessita de la ciutat és un déu o una bèstia*²⁰. Precisament el

20 Aristòtil, *Política*, 1253a

que es converteix Èdip en abandonar Corint, una bèstia capaç de matar el seu pare i casar-se amb la seva mare.

Així mateix Aristòtil afirmarà que la *pólis*, l'espai comunitari, és anterior al propi home, és precisament aquest espai el possibilitador de la mateixa humanitat de l'ésser humà. Per tant, si no hi ha espai comunitari no hi ha pròpiament humanitat. Seguint Aristòtil podem dir que és l'espai comunitari el que configura la humanitat pròpia de l'home.

Per tant, podem afirmar que el motiu de la desgràcia d'Èdip és l'abandonament de l'espai comunitari. I en el cas particular d'Èdip aquest abandonament és doble, de petit és abandonat, és expulsat de la seva comunitat natal, Tebes i de gran ell mateix abandona la seva comunitat d'adopció, Corint. La desgràcia d'Èdip és doble, tant és que l'abandonament de la comunitat es realitzés de manera passiva o activa, en fer-ho Èdip es converteix, sense saber-ho, en un home *apolític*. La tragèdia subratlla d'aquesta manera que el destí és igualment cec, és indiferent que Èdip fos plenament conscient del seus actes, o que la seva finalitat era encertada, el que compta és el que acaba fent, un horrible crim en matar el seu pare i casar-se amb la seva mare, i si n'és capaç és perquè no ha participat pròpiament de la seva comunitat, que és qui l'hauria proporcionat una humanitat en la seva condició d'ésser humà.

13. De tota aquesta reflexió en resulta que comptem amb tres categories antigues fruit de l'anàlisi del text tràgic de Sòfocles. Per una banda, l'autoritat que és rebuda per Èdip per part de la comunitat de Tebes. És la comunitat com a tal que reconeix les qualitats d'Èdip, demostrades en el seu perible amb l'Esfinx, i decideix conferir-li l'autoritat de regir els assumptes de la ciutat.

Una autoritat que és exercida per designi de la comunitat i que consisteix en el manteniment del bé comú. Una autoritat que no se li exigeix una esfera de coneixement, atès que aquesta esfera resta separada de la pròpia autoritat, aquesta esfera pròpia de coneixement resta apartada i particularitzada en la figura de l'oracle diví, de la que se suposa que l'esfera humana, l'esfera comunitària manté un cert vincle de relacionalitat, de lligam amb l'esfera gnòmica, de *religio*.

Aquest episodi és antic perquè relaciona els conceptes d'autoritat, comunitat i *religio* a la manera descrita.

Si la proposta en la què estem embarcats és una anàlisi interpretativa de l'episodi de reconeixement del papa el 750 en clau antiga, disposem ara de tres elements conceptuals que ens permetran copsar l'antiguitat pròpia de l'episodi.

Per realitzar-ho, el procediment a patir d'ara ha estat realitzar un recorregut històric d'algun

tram de la història de Roma per realitzar a partir d'ell una evolució històrica que arribi a la contemporaneïtat del nostre episodi (750), amb la finalitat de demostrar la continuïtat antiga fins el desenvolupament concret de l'episodi.

Què és el que passa a continuació de l'episodi objecte de la nostra investigació, potser ja no sigui propi d'una antiguitat i haguem de donar la raó a Martí Bonet que s'enceta una nova època amb noves categories conceptuals, però el nostre objectiu principal és demostrar que l'episodi del 750 objecte d'investigació del nostre TFC és un episodi que respon a un marc propi de la Mediterrània antiga.

SEGONA PART: L'ANTIGUITAT DEL RECONeixEMENT

4. Autoritat.

Si Èdip en qualitat de rei gaudia d'una autoritat reconeguda per part de la comunitat en regir els assumptes de la *pólis*, qui gaudia d'aquest reconeixement de l'autoritat en regir els assumptes de la comunitat de Roma? Com s'exercia aquesta autoritat?

El poder autàrquic de Cèsar

14. El segle IaC, Roma s'havia convertit en l'única ciutat a la Mediterrània²¹, en poc més de quatre de segles d'una petita ciutat al voltant de set turons, havia arribat a conquerir per les armes tota la Mediterrània. La Mediterrània deixa de ser un mar indòmit i passa a ser un llac totalment romà. Però aquest gran i enorme èxit de la comunitat romana no estava exempt de greus problemàtiques internes. Un d'aquests greus problemes era la greu crisi política interna que vivia. De quina manera s'havien de regir els assumptes de la ciutat?

Fins al moment, Roma continuava essent una comunitat d'homes lliures regida per uns principis comuns, governada per un consell d'homes il·lustres, els millors de la ciutat, que constituïen la guia moral i intel·ligència de la República, el Senat. Aquests senadors, en l'època en què s'havia arribat tenien seriosos problemes per controlar l'excessiva ambició que s'estava apoderant dels antics ciutadans romans, el bé comú estava deixant pas a l'ambició desmesurada, una ambició que podia esdevenir el pitjor dels crims en intentar arravatar el bé comunitari.

Precisament en el període històric descrit, un dels ciutadans d'aquesta República que posseïa el càrrec més excels de tots, el de cònsol, i que com a tal, controlava el destí de la República, fa una visita a un dels homes més rellevants del món cultural i intel·lectual d'aquest segle. Pompeu el Gran, cònsol de Roma, visita a Rodes Posidoni que hi havia creat una important Escola de filosofia.

Segons el nostre paradigma en tres punts, aquesta visita també podria ser emmarcada en la categoria de relació amb la divinitat, atès que aquesta en aquest món antic en què estem, és entesa sota el paradigma de la saviesa. Per tant el filòsof, en aquest cas, restaria subjecta a aquesta idea de vincle amb la saviesa, com aquell que vol saber, que no sap però anhela saber (*phíleo-sophía*), però ara per ara ens interessa aquest episodi en relació a la visita que en fa Pompeu, designat per la comunitat amb un grau d'autoritat, quant a que és a partir d'aquest moment que el concepte d'autoritat de Roma es modificarà i es concentrarà en una sola persona.

Pompeu, cònsol de Roma, com un nou Èdip, consulta la porta d'entrada al món de la saviesa,

21 El lector trobarà la narració d'aquesta expansió, en ordre cronològic, en la lectura dels §§ 40-41 i 28-29. En tota aquesta II part, l'ordre d'exposició ha estat narratiu, avisarem en notes a peu de pàgina d'un possible ordre cronològic d'exposició dels esdeveniments.

aquesta, en aquest cas, l'exerceix un filòsof, Posidoni. Tornem a reconèixer aquell marc de reconeixement de la impotència humana i de la demanda d'ajut de la divinitat, encara que ara per ara es mostra en cert sentit desmitificat. Davant de la pregunta formulada *ad hoc*, Posidoni respondrà amb una cita pròpia de l'univers mític, el rerefons cultural no havia pas canviat: *Sigues sempre el millor i destaca per sobre dels altres*²². Vers que es repeteix dues vegades a la *Iliada* i que resumeix de forma gnòmica l'ideal heroic d'Aquil·leu.

Aquell que gaudeix d'una autoritat política com a encàrrec de la seva comunitat, Pompeu reconeix una figura de saviesa inserida a en el món humà, una figura que tot i pertànyer a aquest món li fa participar del món diví.

Per altra banda, l'exercici de la seva autoritat política es trobava en un moment molt convuls, el seu consolat compartit, com s'havia designat des de principis del naixement de la República per evitar la concentració excessiva de poders, amb Juli Cèsar estava essent especialment dur, quant aquest darrer es deixava guiar més per la seva excessiva ambició que per procurar el bé de la comunitat que estava obligat pel seu càrrec a dispensar. Juli Cèsar havia anat reunint al llarg de la seva dilatada i exitosa carrera castrense prou recursos -econòmics i militars- a tall personal per decidir-se a aixecar-se contra la República i conquerir el poder de manera autàrquica.

Aquesta era la gran por, una por del tot fundada per altra part, de Pompeu, legalista convençut, i en aquest sentit, potser el darrer republicà. El consell de Posidoni el col·locava en una situació adversa, destacar per sobre dels altres qual heroi homèric, equivalia a disposar els propis principis, en aquest cas comunitaris, per sobre de la seva pròpia vida. L'heroi homèric, i per extensió l'èpic, destaca en tot moment per complir el seu destí, per dur a terme les accions que s'esperen d'ell. L'exigència és plena i total, la seva vida resta marcada per la seva essència heroica. Per dir-ho a la manera sartreana, l'essència heroica condemna la seva existència. La seva vida no té sentit quant a tal, sinó només i exclusivament quant a missió que se l'ha encomanat. La missió de Pompeu que té encomanada, és assegurar el bé de la comunitat com a cònsol. Per tant, haurà de lluitar fins al final per aconseguir-ho.

Pompeu es veurà obligat a defensar militarment la República romana d'homes lliures davant de l'ambició desmesurada de persones com Cèsar, qui veien en la política la forma d'aconseguir el benefici propi i el dels seus amics. Finalment Pompeu sucumbirà i hi perdrà la vida.

La guerra civil que els enfronta representa, en qualsevol cas, la fi de la República. Aixecar-se contra o defensar la República per la força representa la fi d'una comunitat d'homes lliures regida per uns principis comuns. Defensar la pervivència de la República davant d'una insurrecció d'un

²² *Iliada XI, 781=VI, 208*

membre de la pròpia comunitat significava que els principis comuns que havien regit la República des de temps immemorials deixaven de ser-ho i s'arribava a la seva fi.

15. La victòria militar de Cèsar significava un nou començament en l'exercici de l'autoritat política. La legalitat republicana arribava a la seva fi i per primer cop, des que la República romana donava les seves primeres passes, el poder polític a Roma és conquerit per les armes i aquest no és tornat de forma directa a qui pertanyia, el Senat i Poble de Roma.

Cèsar, però va cometre un error, pensar que la conquesta del poder per les armes significava la seva legitimitat automàtica, que el seu poder esdevindria autoritat reconeguda de forma automàtica en disposar d'un ampli recolzament del poble que havia conquerit, la pròpia comunitat romana. És cert que en línies generals el Poble de Roma contemplava la figura de Cèsar com la d'un nou heroi que lluitava per la glòria i honor de Roma i que podia acabar amb els temps d'incertesa que vivia l'època tardorepublicana. Però de totes formes, el Poble de Roma no constituïa tota la comunitat romana, sinó només en constituïa una part, quantitativament la més nombrosa, però no qualitativament la més important, aquesta era formada pel Senat.

Aquests senadors d'homes il·lustres no veien en Cèsar una altra cosa que un nou tirà, aquell que governava només en benefici propi i no pel bé de la comunitat, igual que aquell que havien expulsat el 509aC per instaurar les institucions que donaven forma i raó al sistema republicà. Els senadors convindran a donar mort al nou tirà en nom de la llibertat al terra del Senat el 44aC. Es tractava no d'una execució sense més, sinó de l'execució del tirà, d'un tiranicidi.

Un cop executada aquesta condemna, un dels senadors involucrats va sortir al Fòrum de Roma per cridar als quatre vents que el tirà havia mort. Brut esperà la resposta de la població, potser s'esperava que l'aclamessin com un llibertador, però va ser molt pitjor. El van reprovar públicament? No, encara pitjor, el silenci més absolut. En córrer la notícia pels sinuosos carrers de la ciutat la població es va tancar de seguida a casa. Ho van entendre de seguida. L'execució del tirà no era la solució per a la mort de la República.

Ciceró, molt agudament, va apostar en aquests precisos moments, *la llibertat ha estat restaurada, en canvi la República no*²³. Els senadors, molt vehementment, van relacionar la mort del tirà que coartava la llibertat ciutadana, amb la seva recuperació. Però la mort del tirà no significava la recuperació de les llibertats polítiques, algú ambicionaria el poder orfe deixat per Cèsar. S'acostava novament una cruenta guerra entre els diferents partidaris d'ambicionar aquest poder.

23 Citat a HOLLAND (2003), pg. 64

L'autoritat d'August

16. Després de la victòria naval a Àctium el 31aC, en què el fill adoptiu de Cèsar, Cèsar Octavià, venç un antic general del partit del seu pare, Marc Antoni; Octavià entra al Senat com a cònsol, un càrrec totalment republicà, i anuncia que la guerra finalment ha conclòs, la pau ha estat restaurada i que ja no hi ha cap justificació per als extraordinaris poders que el Senat en el passat li hi havia concedit -més aviat que ell s'havia autoconcedit i els senadors que restaven a una inestable Roma van confirmar-. El perill havia passat, la República havia estat restaurada i així tornava els poders a qui realment pertanyien, el Senat i el Poble de Roma.

Podia esdevenir novament una República d'homes lliures a mans del Senat regida per uns principis comuns? No, la resposta era clarament negativa i tant els senadors com el propi Cèsar Octavià, n'eren prou conscients. La comunitat de persones regides per uns principis comuns havia mort des de la insurrecció de Cèsar, la seva mort no havia fet més que certificar la seva defunció. La llibertat s'havia convertit en una aspiració mal definida i mai no resolta. Roma havia deixat definitivament de ser una comunitat d'homes lliures.

L'excessiva ambició havia estat el principi de la fi de la República, el sistema republicà ideat sobre l'essència del repartiment de poders entre dos cònsols, i la voluntat política d'evitar la concentració de poders no havia pogut frenar el descontrol general degut a l'acumulació d'infinites recursos atresorats en poques mans. Cèsar n'era un bon exemple, al costat del seu càrrec republicà de cònsol, posseïa a títol personal riqueses fruit de les seves conquestes militars, legions fidels a ell i no a una impersonal República i sobretot una personal ambició, per altra part, del tot molt romana, que no veia conflicte moral algun en les conseqüències que se'n podien derivar.

Roma va caure víctima de la seva pròpia desmesura. Roma s'havia convertit en un monstre que es va acabar devorant a sí mateixa. Quan l'exercici de la pròpia llibertat havia portat a la guerra, era necessària ara més que mai una figura de cohesió, d'autoritat política, que regís els assumptes de la ciutat de manera unívoca.

17. Els senadors demanaran a Cèsar Octavià que de la mateixa manera que havia tornat la pau a Roma, fos ell mateix la garantia de pau. D'ara en endavant, aquesta seria la consigna del nou estat romà. D'una República fonamentada en l'exercici de la llibertat política dels seus ciutadans, s'arribava a una nova República on la llibertat és exercida pel primer ciutadà, pel *princeps* amb una missió, el manteniment del bé comú en forma de manteniment de la pau. La República romana segueix sent una comunitat amb l'objectiu de procurar el bé comú, ara però es presenta sota

l'autoritat reconeguda del Cèsar. Sorgeix una figura de concentració de poders legitimada pel Senat. No era un tirà, sinó un emperador al servei de la *Res publica* romana.

Un *imperator* que com a comandant suprem de l'exèrcit, s'erigia en l'usufructuari de la llibertat política del Senat i el Poble de Roma. Ell era a partir d'aquests moments el principi i fi de l'exercici de la llibertat política. Definitivament el poder autàrquic de Cèsar ha estat legitimat, la seva autoritat ha estat reconeguda pel Senat.

18. Durant dos segles, l'exercici polític d'aquesta autoritat legitimada del *princeps* és el fonament de la *pax romana* que s'hi desenvolupa a l'Imperi. Durant dos segles l'Imperi es desenvolupa de manera pròspera, els conflictes bèl·lics o civils han desaparegut a l'interior mediterrani, la Mediterrània és un tranquil llac que connecta les principals ciutats riberenques. El comerç i l'economia prosperen gràcies a que els conflictes es troben concentrats en les províncies exteriors on sí és necessària l'àmplia presència de les legions.

La crisi del segle III

19. Però el segle III tota aquesta pacífica i prolífica vida se n'anirà en orris. Les antigues i poderoses legions que han mantingut un cordó de seguretat al voltant de l'Imperi es troben desbordades. No són capaces de frenar els repetits atacs d'un enemic ràpid i lleuger. El segle III és un escenari de guerra a l'interior mediterrani. Amb la presència de conflictes bèl·lics la prosperitat econòmica i comercial mediterrània es veu minvada. El 224 l'Orient veu l'ascens d'un nou Imperi, el persa amb intencions no gaire amistoses. El 248 una confederació de pobles gots ataquen la conca del Danubi, el 260 bandes armades irrompen a les ribes del Rin. Entre el 245 i el 260 totes les fronteres sucumbeixen. El 251, l'emperador Deci, resta aniquilat amb el seu exèrcit contra els gots als pantans de Dobúndia. El 260, Sapor I de Pèrsia pren com a presoner l'emperador Valerià i les seves tropes acaben conquerint Antiòquia.

L'enfonsament de les legions arrossega l'enfonsament del seu comandant en cap, el propi emperador. En el període següent de 47 anys -fins a Constantí- s'arriben a proclamar 25 emperadors, dels què només un va morir al llit. L'anarquia militar està servida. D'aquesta manera tan amarga l'imperi ideat per Cèsar Octavià August²⁴ arribava a la seva fi.

24 El lector trobarà la narració del terme August en la lectura del § 42

Constantí, al servei de l'Evangeli

20. En aquests moments, l'Imperi semblava enfonsar-se. Les legions posen i deposen emperadors al seu arbitri. L'emperador Dioclecià (284-305) idea un sistema per acabar amb aquesta anarquia militar, dividirà l'Imperi en una tetrarquia, amb quatre sobirans. Occident el comandarà Maximià sota el títol d'August i l'Orient Dioclecià mateix. A més, adoptaran un Cèsar, un per a Orient -Galeri- i un altre per a Occident -Constanci Clor-, qui després de vint anys succeiran a l'August. Aquest repartiment del poder també compta amb un component geogràfic, ningú no residia a Roma, Dioclecià s'ocupava dels assumptes d'Orient, Maximià dels d'Àfrica, Hispània i Itàlia, Constanci de la Gàl·lia i Britània i Galeri, des del sud del Danubi a la Mar Negra.

Però, tot aquest projecte tampoc acabarà de quallar, quan el 306 a la mort del seu pare, Constanci Clor, les legions proclamen August a Constantí. Un personatge que descobrirem del mateix talent que Cèsar degut a la seva excessiva ambició. Després d'un primer i fràgil intent d'equilibri amb l'emperador Licini, que controla l'Orient. Constantí decideix passar a l'acció militar i en una decisiva batalla sobre el pont Milvi, prop de Milà, Constantí acabarà venent el seu rival.

Preguntat per la causa d'aquest important, alhora que inesperat triomf ja que no partia com a favorit, Constantí l'atribuirà a la promesa de victòria del Déu cristià anunciada en una visió. Les importants reformes polítiques de Dioclecià passaven a un segon terme, quan Constantí fonamentà la seva autoritat en el favor del Déu cristià.

La llibertat que havia estat el fonament de l'acció política del Cèsar, és substituïda per un fonament evangèlic. Serà precisament aquesta dependència del Déu cristià la que acabi fonamentant l'exercici de l'autoritat de Constantí. Constantí considerarà la seva figura imperial com un emperador a la llum de la interpretació del cristianisme.

Naixerà una nova concepció de Roma. La Roma de Constantí ja no serà una comunitat de persones reunides sota l'autoritat -fonamentada en ser usufructuari de la llibertat dels seus ciutadans- de l'emperador. La *Nea Roma* constantiniana es formarà a partir d'aquelles persones que reconeixeran l'autoritat del Déu cristià, una autoritat de la què el propi emperador es considerarà beneficiari. La llibertat política és substituïda per l'Evangeli. El manteniment del bé comú no neix de la llibertat política, sinó de la guia que presta l'Evangeli. D'aquí neix la nova autoritat de l'emperador, d'aplicar de forma excelsa els principis evangèlics.

21. Constantí establirà un nou Imperi sobre aquesta nova fonamentació de la seva autoritat, i ho farà construint una nova Roma, la seva pròpia ciutat, Constantinoble (324), a l'Orient mediterrani, en

l'enclavament de l'antiga Bizanci. Una decisió motivada per vàries raons, totes importants i de les què destaquem les que segueixen. Constantí era en el fons tan pragmàtic com a conseqüent, decideix construir una nova capitalitat de l'Imperi segons uns nous principis evangèlics, en aquella part de la Mediterrània, on el cristianisme urbanita havia arrelat amb més intensitat i força des de temps de les primeres predicacions de Pau a l'Orient mediterrani. Es troba en aquests moments amb una part oriental comercialment molt més forta que l'occidental. L'enclavament de la ciutat compta amb una sortida al mar directament, on acabarà construïnt un gran port franc.

L'Occident

22. I és que la ciutat de Roma, al bell mig de l'Occident romà, havia estat, en gran mesura, aliena a aquest creixement i afiançament d'una intensa presència cristiana, com també aliena al floriment comercial de l'Orient. Roma es mantenia fidel a les seves tradicions, conservant fresca la memòria del seu passat i la seva història. D'aquesta manera Roma continuarà com un símbol pagà fins ben entrat el segle V.

Aquest nou Imperi encetat al voltant de Constantinoble, poc o res significava per a la continuïtat de la vida tradicional a l'Occident mediterrani. La vida en aquesta part del món va seguir igual com fins al moment. Una de les primeres accions de govern de Constantí, el 311, fou precisament restaurar el Senat, eliminat definitivament per les reformes de Dioclecià. L'aristocràcia occidental tornava a gaudir d'amplis poders sobre els seus arrendataris. Constantí n'era prou conscient que les seves innovacions en matèria política no acabarien de quallar en l'Occident romà, com també sabia que l'aristocràcia senatorial el continuaria contemplant com un digne successor de l'autoritat instituïda per August, encara que ara en una nova ciutat de l'Orient mediterrani.

23. D'aquesta manera es conformaven dues conques romanes, l'oriental i l'occidental. Dues conques diferenciades segons els trets de l'exercici polític, de la forma d'autoritat exercida, però ara per ara plenament unides i romanes sense cap mena de dubte. Serà Teodosi (379-395) però, el darrer emperador que governarà, a la manera descrita, sobre tot l'Imperi. A la seva mort, llegava l'Imperi als seus dos fills, l'Orient per a Arcadi amb seu a Constantinoble i l'Occident per a Honori amb una seu mòbil (Ravenna, Roma, Milà, Trèveris).

Una divisió que no podia ocórrer en pitjors circumstàncies. El 378 els visigots, que havien creuat un Danubi gelat pressionats pels huns, destrossen les legions orientals. El 406 les tribus de

Germània voregen el Rin i s'estenen per les Gàl·lies. El 410 el rei visigot Alaric saqueja Roma.

Aquests cop, a diferència del pla ideat per Dioclecià de les tetarquies per ajudar a controlar de forma més ferma i directa un Imperi tan vast, la divisió no dona resultat. Els bàrbars que entren per l'Orient són enviats a l'Occident on es van estenent de forma progressiva i durant tot el segle V s'erigeixen amb el poder polític, ostrogots a Itàlia, sueus a Galícia, visigots a Espanya. Formen *de facto* regnes germànico-romans independents federats sota el control de l'emperador romà d'Occident. El 476 es produeix el desenllaç final, el cap hèrul Odoacre decideix trencar la farsa del manteniment de l'emperador d'Occident, en destrona el darrer, Ròmul August i es declara ell mateix cabdill del seu poble sota el títol de *rex*.

Davant de l'enfonsament de l'autoritat imperial, les dues comunitats protagonistes de la societat occidental continuen la seva forma de vida. Ens referim a l'aristocràcia senatorial i a l'Església cristiana. L'enfonsament de l'autoritat imperial no suposa una dràstica transformació de la societat que ho viu, sinó més aviat una alteració en algunes formes de vida. L'Església cristiana en resultarà en darrera instància la més beneficiada. Després del desastre imperial, l'Església cristiana refermarà la seva unitat. D'aquesta manera refermarà el sentiment de pertinença a una institució plenament romana. Una Església unida servirà de refugi a molts aristòcrates que fugien dels atacs dels bàrbars. Molts d'aquests aristòcrates senatorials s'hi acaben instal·lant-se i fent-hi carrera.

De manera paral·lela, molts d'aquests aristòcrates amb una àmplia carrera política al seu darrere es posen a les ordres dels nous governants, ara germànics.

L'autoritat del papa

24. El 533 un emperador romà torna a la Mediterrània occidental. Els exèrcits de Justinià I (527-565) entren a l'Àfrica el 533, el 540 ja han conquerit Ravenna. La reconquesta significa la fi de part del *modus vivendi* de l'aristocràcia senatorial romana a les ordres dels pobles germànics. Però per altra banda, l'Església s'alliberava del govern arrià i s'adjudicava les seves vastes propietats. Per als orgullosos romans, Justinià era contemplat com un excèntric grec que volia imposar les seves costums bàrbares al bressol de la cultura romana, una cultura romana que parlava llatí i que ara era viscuda definitivament per la darrera instància purament romana, l'Església llatina.

La reconquesta romana -oriental- produeix un efecte inesperat, els romans occidentals consideren que és l'Església cristiana l'única hereva viva del llegat romà. A partir d'aquests moments l'Església cristiana occidental és vista més aviat com una Església romana que s'expressa en llatí i

conserva fresca la cultura i ideals romans.

Davant d'una nova conquesta per les armes, el Poble romà reconeix la figura d'autoritat romana del cap de la seva Església. El gran papa de l'època Gregori I (590-604), de família senatorial és un romà convençut que, conservant fresca la memòria de les costums passades de la seva classe, mantindrà oberta la seva casa a la comunitat romana, així mateix, gasta els ingressos de l'Església en gra, en benefici dels necessitats, tant del poble de Roma com de les famílies senatorials caigudes en desgràcia. Roma és definitivament el seu papa.

Serà Gregori qui durà a terme sota la seva empara una expansió de l'amor incondicional per Roma i la seva llengua, el llatí culte i una autoritat reconeguda en la figura d'un romà, el papa, No debades el seu epitafi resa *cònsol de Déu*.

La façana de la Roma papal és hereva de la façana imperial. El papa és hereu directe de l'autoritat de l'emperador August, fonamentada en esdevenir usufructuari de la llibertat dels ciutadans romans, ara però aquests ciutadans romans, passen a ser *ciutadans* cristians, ja no es diferencien per pertànyer a la ciutat de Roma, sinó per pertànyer a l'Església romana, els seus signes externs són la cultura i ideals romans, parlen llatí i professen un amor incondicional per Roma, que ara és la ciutat santa per contenir la tomba de Pere.

Gregori Magne en ser el depositari de la llibertat del Poble de Roma en farà ús, i voldrà expandir l'amor incondicional per la seva ciutat, posant les bases per la creació d'un nou Imperi romà eclesiàstic. Aquesta iniciativa serà seguida pels seus successors, Bonifaci V (619-625) Honori I (628-638) i Vitalià (657-672). Fins a arribar als dos Gregoris en la seu de Pere (Gregori II (715-731) i Gregori III (731-741), seran precisament qui continuïn l'obra expansionista de l'Església romana, són papes que es preocuparan per qüestions estrictament polítiques. El papat segueix així l'estela cesariana de l'exercici de l'autoritat política.

És la defensa d'aquesta autoritat política la que porta al papa a allunyar-se de l'emperador bizantí a partir dels esdeveniments del Trul·là II (692) i de l'heretgia iconoclasta, i és el reconeixement i la defensa de la seva autoritat política, finalment, la que porta al papa Gregori III a demanar ajut militar als francs per repel·lir l'imminent atac dels longobards el 740 i la que porta al papa Zacaries a designar una persona prou idònia per suportar la corona del regne franc.

És el papa el nou usufructuari de la llibertat política, ara viscuda única i exclusivament, sota els signes dels cristianisme. En canvi el papa basa la seva autoritat en una llibertat política ara viscuda sota el signe del cristianisme, en cap cas a la llum de l'Evangeli. Una llibertat que s'ha d'entendre en tot cas com l'afiançament de la pervivència de Roma com a centre del món, de la seva

preponderància.

5. Comunitat.

Si la comunitat de Tebes reconeix una figura d'autoritat que regís els assumptes de la ciutat en qualitat de rei. La comunitat romana, finalment, reconeixerà la figura d'autoritat del Cèsar August. Quina comunitat formaven els romans, quina n'era la seva essència més fonamental? Quins són els seus orígens i el seu desenvolupament?

La fundació mítica de la ciutat

25. El relat de la fundació mítica de la ciutat de Roma gira al voltant del vincle existent entre dos germans bessons abandonats en la seva més tendra infància. Ròmul i Rem sobreviuran gràcies a l'alletament d'un animal que a diferència del gos, domèstic, és purament feréstec, la lloba. Després de remarcar aquest origen feréstec, el mite ens subratlla un fet cabdal; arribats a la vida adulta tots dos germans convenen en construir un espai pròpiament humà, una ciutat.

Després d'haver tingut una infància completament feréstega, en arribar a la vida adulta decideixen abandonar aquell no-espai indòmit que els ha acollit per un de pròpiament humà. Potser podríem justificar aquesta decisió al·legant que tots dos germans, encara que abandonats al feréstec, no deixen mai de formar una petita comunitat, on ha estat possible sempre la presència d'un *alter*. Aquesta alteritat és la que ha format la pròpia humanitat de cada germà. En aquest sentit donem raó a les tesis d'Aristòtil a la seva *Política*²⁵ en què teoritzava que la idea de comunitat era prèvia a la d'individu. La fi d'un germà sol al feréstec, l'hagués convertit en una bèstia o assimilat com en el cas d'Èdip²⁶. És la comunitat la que és prèvia a la humanitat i permet que aquesta es desenvolupi. Per dir-ho d'una altra manera, la naturalesa pròpiament humana és la comunitària. L'home com a tal és un ésser comunitari, social.

I és aquí on subratllarem un gir en la narració que podem qualificar d'essencialment romà, la conjuntiva de la creació d'un espai comunitari acaba en disputa per quin ha de ser el lloc idoni on construir-lo. La comunitat duu en la seva essència romana, la disjuntiva, la diferència de parers. Aquesta disparitat no és entesa com a quelcom negatiu, ans al contrari, és la pròpia disparitat la condició de possibilitat de l'èxit, perquè una de les diferents opcions presentades serà precisament la que resulti millor respecte les altres. És la possibilitat de la competició la que garanteix l'èxit final. En conseqüència, sense competició és del tot impossible que en resulti un guanyador. La millor

25 Cf § 12

26 Cf §§ 10-12

opció és conseqüència de la lluita, la lluita es converteix en afirmació de la diferència.

La lluita és el fonament de la comunitat, perquè de tota lluita en surt sempre un vencedor, algú que lluita a favor del bé de la seva comunitat. Es crea una dinàmica entre vencedor i vençut com a quelcom positiu, ningú no vol ser el vençut, però la possibilitat que hi hagi un vençut expressa l'ideal comunitari. L'empat, les taules, simplement no es contempla, la comunitat avança a ritme de vencedors.

26. En el llenguatge mític, el vencedor és qui ha obtingut el favor dels déus, i si l'obté és que és clarament el millor. Els déus en cap cas no afavorien a algú que no ho fos. Ròmul fa una aposta pel turó del Palatí i Rem per l'Aventí. Els déus s'opressen les opcions de cadascun i acaben fent públic el seu veredict. Rem veurà volar sobre seu sis voltors; Ròmul, dotze. Ròmul resultava vencedor, la seva proposta era millor. Començarà a fortificar el Palatí, començarà a donar forma, a limitar en el no-espai obert i ferésteu la ciutat, la *pólis*, la *civitas*. Però un Ròmul exultant, vencedor, sabedor del favor dels déus, caurà en la desmesura, en la *hybris* i deixarà fora de la ciutat al seu germà amenaçant-lo de mort si gosava d'entrar-hi. Rem volgué accedir-hi, gràcies a ell també s'havia arribat a una millor opció, la comparativa neix en qualsevol cas de la diferència d'opcions, sense diferència és impossible que en sorgeixi una de millor. Malauradament, Ròmul acomplí les amenaces i el matà. El mite subratlla d'aquesta manera el perill que recorre l'ànima ciutadana romana, l'ambició és un valor romà noble i necessari per al manteniment del bé de la comunitat, però l'excessiva ambició, l'ambició desmesurada es pot convertir en un dels pitjors crims.

Quan Posidoni rebia la visita de Pompeu, aquest risc dibuixava el final de la República d'homes lliures²⁷. Finalment, un Ròmul penedit donarà sepultura al seu germà en els límits del propi espai emmurallat. Rem es convertia en el primer romà, esdevenint Ròmul el primer monarca i, per tant en el fundador mític del primer sistema de govern de Roma, la monarquia.

27. Roma naixia míticament com una Monarquia amb una primera acció de govern per part del seu *rex*, amb un ensenyament central, que en regir els assumptes de la ciutat s'havia de contemplar el bé de tota la comunitat, l'espai comunitari restava constituït de tal manera que havia d'obrir les seves portes tant a Ròmul com a Rem.

Durant el període històric monàrquic, eren les famílies descendents dels primers habitants del Palatí les que gaudien del privilegi de conformar el consell d'ancians que actuava com a guia i intel·ligència de la ciutat, el Senat. Aquest privilegi atorgava un prestigi indiscutible a qualsevol

27 Cf §§ 14-15

membre del Senat. Una de les seves primeres funcions serà escollir la persona que havia de regir els assumptes de la ciutat *ad vitam*, sota el títol de rei.

El sistema va funcionar durant gairebé dos-cents anys, fins que el setè rei, de nom Tarquini i de sobrenom, el Superb, va obviar l'esfera comunitària i va governar en benefici propi. Oblidava l'ensenyament central del mite i per tant la seva missió com a governant, procurar el bé de la seva comunitat. Tarquini esdevenia un criminal, esdevenia un tirà. A partir d'aquests moments qualsevol romà associarà la idea autàrquica de poder a de la tirania exercida per Tarquini. Els senadors que decidiran el tiranicidi de Cèsar tindran molt present aquesta associació. Precisament entre les seves files hi haurà un descendent d'un Brut, qui juntament amb altres senadors el 509aC decideixen actuar i expulsar el tirà²⁸. Per molt que fos el mateix Senat qui havia confiat el seu govern a Tarquini, la comunitat de Roma és la que ha de ser preservada i no el crim en què alguns membres de la seva comunitat han caigut.

La Res publica d'homes lliures

28. Seran els membres del Senat, qui prenent com a propi el destí de tota la comunitat, acabin decidint que ha arribat el punt de donar per finalitzat el sistema de govern monàrquic. Idearan i construiran del no-res un nou sistema polític de govern de la ciutat. Es construïa un nou sistema fonamentat en la garantia de l'exercici de la llibertat política de cada ciutadà. Tots els ciutadans esdevenien subjectes polítics plens amb la potestat de decidir qui havia de ser el millor per a exercir una magistratura -una sèrie de càrrecs en que es dividia el sistema polític republicà; la més excelsa, el consolat-, el mitjà eren les contínues votacions que s'hi duïen a terme al Fòrum. Esdevenia una República de ciutadans lliures.

Es creava un nou sistema polític sobre el fonament de la tradició competitiva romana. La novetat política per innovadora i renovadora que fos mai ho era tant per negar les tradicions en les que s'havia de fomentar qualsevol invenció romana. Ara era la participació política la que renovava la dinàmica d'èxit i fracàs present en el mite. Tots els candidats havien de demostrar que eren millors que els seus contrincants, el resultat estava a mans dels seus electors. La Roma republicana seguia essent una comunitat sobre la base d'uns principis comuns.

29. L'excessiva llibertat, però, corria el risc d'esdevenir, novament un crim. El mite comptava amb aquest ensenyament central. Aquest fou el crim en què va caure Tarquini i en el què va recaure

²⁸ Cf § 15

novament Roma al final de l'època tardorepublicana. De fet, el sistema republicà fou la resposta senatorial per evitar el crim de l'excessiva ambició en la concentració de poders, governar per a sí i no per a la comunitat en disposar dels poders absoluts sobre la ciutat. Els pares de la República van pensar que el taló d'Aquil·les del sistema de govern monàrquic era precisament la concentració del poder polític, si en comptes d'això, aquest poder es repartia, n'obtindríem la millor de les comunitats en estar formada i sustentada en la llibertat exercida de manera política no d'un rei, sinó de tots i cadascun dels seus ciutadans. La República d'homes lliures es fonamentava en l'equilibri de poders que exercien de manera directa els seus ciutadans.

El sistema ideat, però, no comptava amb un petit detall. L'orgull de ser membre de la millor comunitat portava dintre seu la supèrbia de voler-ho demostrar a l'exterior. Però si interiorment Roma era la millor comunitat a causa del seu sistema polític republicà sobre la base de les contínues votacions desplegades al Fòrum, com ho havia de demostrar a l'exterior? Havien de votar i ser votats també els no romans? Als romans mai se'ls va passar pel cap alguna cosa semblant, encara que potser un fet que s'hi acostava força fou la decisió de Juli Cèsar de nomenar senadors a no romans. Així va acabar. Roma conclourà que cara a l'exterior la demostració de ser la millor comunitat s'havia de realitzar *manu militari*.

Quan la política, a mans del Senat, va poder controlar l'expansió militar, Roma continuà com la mateixa República d'homes lliures, però quan l'estament militar va adquirir un prestigi propi, la República d'homes lliures va entrar greument en crisi.

És en aquest punt que entren en joc les dues faccions republicanes, la legalista de Pompeu i la insurrecta de Juli Cèsar, el lector ja coneix les conseqüències.

L'Imperi

30. Els recursos de la República es van veure insuficients quan encara que preveient-ho, Cèsar se subleva contra la legislació republicana. El Rubicó que travessa juntament amb les seves legions, significava un punt de no retorn per a l'ideal d'una comunitat de ciutadans lliures regits per uns principis comuns. Davant de l'ambició i la força militars, els ideals comunitaris i la llibertat política es convertien en sofismes per a la major part de la població. La sublevació de Cèsar comptava amb les simpaties del Poble de Roma, pels descendents aventins de Rem. Però en cap cas dels palatins, qui veien en Cèsar un nou tirà. L'executaran però no aconseguiran que torni l'*statu quo*.

Serà el fill adoptiu de Cèsar, August qui acabarà venent els seus rivals i escenificant el ja

descriu al § 17. La llarga crisi republicana arribava a la seva fi. Comunitat i llibertat política eren els fonaments de la República. I ho continuarien essent sota la figura privilegiada d'un primer ciutadà, el *princeps*. Després de la insurrecció de Cèsar ja no es podia tornar l'exercici de la llibertat política als seus ciutadans, però sí es podia concentrar la mateixa en una figura de referència que gaudís d'una autoritat reconeguda per la comunitat de Roma, precisament Cèsar August. Un exercici de la llibertat política de tots els ciutadans, en la figura d'un primer ciutadà amb un objectiu: el manteniment del bé comú de la comunitat. Roma seguia un camí republicà i ho havia aconseguit per l'acció de la seva guia i intel·ligència, el Senat.

31. Amb el principat, el Fòrum de la ciutat de Roma, com a espai on tenien lloc les contínues votacions i on qualsevol ciutadà podia rebre les ovacions o reprovacions del Poble de Roma sobre la seva gestió política, és abandonat a favor de la competició en la construcció d'edificacions públiques que les famílies aristocràtiques prenen com a pauta per al seu nou ritme de vida. Aquestes famílies senatorials necessiten defensar la posició de privilegi que sempre havien pogut mantenir al llarg de la República, però ara que l'elecció de les magistratures ja no depenia tant de les votacions públiques, el prestigi s'havia de cercar d'altra manera. El prestigi cercat per les famílies senatorials es trobava en la construcció dadivosa de monuments públics al Fòrum. Un primer exemple d'això mateix, el podem trobar curiosament, amb el legalista Pompeu, qui amb una descomunal quantitat de diners, fins i tot per als cànons contemporanis de l'època, construí un colossal teatre al Fòrum romà. En un moment on les votacions ja havien perdut el seu significat pròpiament polític, Pompeu enceta la cerca de part del seu prestigi perdut mitjançant la construcció colossal d'obres públiques.

Aquest abandonament de la vida política del Fòrum romà, on les votacions regien el ritme diari de la vida quotidiana, tindrà un efecte dominó en assimilar totes les ciutats de les ribes mediterrànies. La diferència republicana entre Roma i les altres importants ciutats mediterrànies es dona per finalitzada quan la pròpia ciutat de Roma abandona la seva vida política. Totes les ciutats mediterrànies s'assimilen a un mateix model de ciutat; on un petit grup de famílies aristocràtiques es disputen entre sí el prestigi en l'edificació dadivosa de grans obres públiques al voltant del Fòrum, el centre de reunió de la població de les ciutats romanes. La recompensa ja no és l'ovació del Poble de Roma per guanyar una votació i un càrrec polític, sinó el reconeixement de qui gaudeix de l'autoritat reconeguda i qui pot premiar amb un càrrec polític o militar, el Cèsar.

32. Davant, però, d'aquesta vida competitiva que involucrava un petit grup de famílies

aristocràtiques a les seves ciutats natal, ens trobem una ingent massa de població per a qui l'àmbit de la ciutat natal ha perdut el seu interès. La vida política diluïda es desenvolupa sense la seva participació. Aquestes persones de famílies no aristocràtiques descobreixen un Imperi segur i tranquil on poden realitzar còmodament noves i originals transaccions econòmiques, cap vincle els reté ja en l'estret marge de la seva ciutat.

Comença a donar-se una dimensió més universalista d'una gran massa de població no aristocràtica. És l'Imperi l'oportunitat de grans horitzons. Són aquestes classes allunyades del poder polític, allunyades progressivament també de les tradicions vinculades a les seves ciutats natal, qui se senten partícips d'un gran Imperi, qui se senten romans en sentit ampli. Precisament seran aquestes classes menys acomodades, en la seva majoria comerciants, qui fomentaran la idea d'una ciutadania global. L'Imperi romà s'homogeneïtzarà a través del comerç i la imaginació. L'Imperi romà dissolia en les classes inferiors el sentit de la tradició i les lleialtats comunitàries de les que continuaven depenent les classes superiors, qui seguien vivint en termes localistes i tradicionalistes.

La crisi del segle III

33. Aquesta tranquil·la vida imperial serà possible durant dos segles. El segle III caurà el cinturó de seguretat que envoltava el tranquil llac que s'havia convertit la Mediterrània. El conservadorisme de l'aristocràcia senatorial que controlava els càrrecs polítics i militars els passarà factura quan davant de les terribles i ràpides ràtzies de les tribus germàniques, les pesades i passades legions no pugin fer-hi front.

És en aquest segle III que la tranquil·la vida a l'interior mediterrani arribava a la seva fi. L'Imperi s'ensorrava, calia un reactiu, calia noves visions que oferissin noves solucions. Les famílies senatorials, sempre fidels a la tradició, conservadores de la seva vida centrada en la cerca de prestigi, seran castigades i apartades definitivament del comandament militar el 260 a favor d'una nova figura, ja no d'una petita elit que pensava en termes de competició, sinó d'aquells homes nous que no tenien tant uns vincles localistes quant universalistes, aquella massa d'homes nous, que havien vist l'Imperi com una gran terra d'oportunitats i que volien mantenir viu aquell espai ple d'oportunitats.

Seran aquests homes nous qui reformaran les legions en petits destacaments per tal d'oferir una defensa més flexible contra les terribles ràtzies dels bàrbars. Amb aquestes reformes el 268 Gal·lè derrota els bàrbars a Iugoslàvia, Claudi II pacifica la frontera danubiana el 269, Avel·lí arrasa els seus enemics a les províncies orientals el 263, Galeri aixafa l'amenaça persa el 296.

L'Occident llatí

34. Les classes senatorials en veure's apartades de l'exercici directe del poder polític en nom de l'emperador, es retiraran al camp on posseeixen grans latifundis de la seva propietat a les províncies occidentals de l'Imperi: Itàlia, Gàl·lia i Hispània. Els antics aristòcrates, que des de temps immemorials havien participat de manera plena en la vida pública i política de Roma, l'abandonen, i traslladen la seva residència permanent a les viles de la seva propietat dels seus grans latifundis. Es converteixen en terratinents que comencen a disposar per primera vegada de temps lliure, d'*otium*. Dediquen aquest temps lliure a l'estudi, es converteixen en aristòcrates erudits. Aquests seran els signes de la nova aristocràcia apartada de l'exercici del poder polític, el manteniment dels seus grans latifundis, abracen doncs la privadesa de la seva vida, lliurada a una soledat erudita, dedicada a protegir els seus interessos i el dels seus amics.

Aquests grans terratinents passen a ser els dirigents de la seva pròpia societat, la seva carrera política no els aparta de la seva província. Aquesta nova estructuració vertical no és en cap cas opressiva. L'home important, el *patronus*, es transforma en el centre d'intenses lleialtats, prefigurant les relacions de la societat feudal.

35. La crisi del segle III té com a conseqüència més important la divisió de l'Imperi en dues conques diferenciades per la forma de viure la comunitat, a Orient una nova societat amb uns homes nous, marcadament urbanites i amb una idea d'universalitat comunitària; a Occident, una societat estamental amb la presència d'una elit conservadora, molt tradicional, que s'ha convertit en erudita i que posseeixen un gran amor per sí mateixos i per les antigues i sagrades tradicions de Roma. Per als primers Roma és un món, *el món*; per als darrers Roma és una comunitat sobre els descendents palatins de Ròmul, ells mateixos i els descendents aventins de Rem, el Poble de Roma.

El manteniment de la idea de comunitat de destí es concentra a Occident, a Orient hi apareix la idea d'un nou imperi assimilat a la nova figura de l'emperador cristià, Constantí²⁹. Però per a les famílies senatorials llatines, poc o res va significar la nova fe del nou emperador i la nova capitalitat de l'Imperi a l'Orient mediterrani. Des del seu punt de vista, Constantí era un nou Cèsar, successor d'August, i com a tal, van entendre que restaurés el Senat. Les famílies aristocràtiques recuperen d'aquesta manera el poder polític de la societat de la que ja eren dirigents; però en recuperar-ho només l'exerciran ja a l'Occident i sense perdre tampoc els nous trets pels quals se signifiquen ara: erudició i amants d'una alta cultura llatina. D'aquesta manera defensaran ara el seu prestigi, la seva

29 Cf §§20-21

postura de privilegi, que els garanteix ser els dirigents de la seva pròpia societat, exercint el recuperat el poder polític. Definitivament, per a ells, no hi ha una nova figura d'emperador als seus ulls, per a ells la figura de l'emperador es troba legitimada per ser un digne successor d'August.

Aquestes famílies aristocràtiques occidentals segons els trets descrits, es tornen un grup cada vegada més tancat i orgullós de preservar la seva erudició i tradicions. Com tot grup tancat es torna cada vegada més rígid i poc disposat a deixar entrar-hi qualsevol que no en sigui prou digne. Rigidesa i exigències que també observem contemporàniament en l'altre grup dirigent, l'Església occidental. Aquesta societat occidental molt poc flexible poc oberta als canvis socials no assimilarà de cap manera la nova població germànica que entrarà des de l'Orient a partir del segle V. La població germànica no s'assimila a la societat que els acull, conservant els seus trets nacionals, el final ens és conegut, aquesta societat tan rígida s'acabarà trencant en pedaços.

36. Quan a finals del segle IV, Claudià, un alexandrí arribava a Itàlia a provar fortuna, hi trobà a Roma i Milà, cercles on era possible aprendre un llatí impecable i protectors que podien transmetre al jove el seu entusiasme absolutament llatí cap a sí mateixos i cap a la ciutat de Roma. L'Occident llatí estava exuberant.

Només dues generacions més tard, però, l'Imperi quant a tal havia desaparegut a Occident, els néts dels aristòcrates que havien produït el renaixement del segle IV eren súbdits de reis bàrbars i l'Occident, segons un observador oriental, es trobava sumit en el caos.

Les raons de l'enfonsament del govern de l'imperi occidental no són en cap cas senzilles, però podem apuntar que entre el 380 i el 410, l'aristocràcia senatorial i l'Església llatina es divorciaven del destí de l'exèrcit romà que els defensava. Una aristocràcia elitista i una Església tibada contemplaven en en el soldat que parlava un llatí vulgar i era pagà un bàrbar pel qual no tenien cap mena d'interès.

Aquesta aristocràcia senatorial en cap cas pot ser acusada d'haver deixat de participar en la vida política de l'Imperi occidental, simplement ho feren seguint el seu propi estil de vida erudit i privat. La política havia esdevingut una actitud de dubte ben estudiat i l'administració senatorial una oportunitat per mirar pel profit dels propis amics. La falta de professionalitat, la victòria dels interessos disfressats, els estrets horitzons i perspectives eren els sordids signes del govern occidental a principis del segle V. Però al cap i a la fi era el seu propi Imperi, cap grup de romans havia idealitzat tant Roma com els poetes senatorials i rêtors de finals del segle IV i principis del V.

37. El mite de Roma que havia d'obsessionar tant els homes de l'Edat Mitjana i el Renaixement, la *Roma aeterna*, Roma concebuda com el clímax natural de la civilització destinada a sobreviure per sempre, va ser un llegat del patriotisme del món llatí de finals del segle IV. La *Roma aeterna* era una ciutat santa per als pagans.

Símmac considerava Roma un tresor. Els ritus pagans que havien assegurat l'èxit de l'Imperi sobrevisqueren a la ciutat fins el 382. Més tard Símmac apel·lava als emperadors cristians perquè continués el tàcit concordat gràcies al qual Roma era tolerada com un oasi privilegiat del paganisme, com un Vaticà pagà.

38. Les famílies aristocràtiques, en caure el seu Imperi, van marxar foragitades dels seus grans latifundis per l'assetjament dels nous amos germànics que s'apoderaven de les seves terres. En aquesta fugida a la desesperada, alguns van trobar un refugi en un grup tancat, que els va abraçar, però, obertament i s'hi van instal·lar, gràcies al refugi dels centres monacals que l'Església cristiana posseïa per tot l'Occident romà. Aquesta Església cristiana occidental es va anar omplint de persones de famílies aristocràtiques que traslladen els seus valors a l'Església, hi realitzen una romanització de la pròpia Església.

Si l'Església llatina ja presentava notes discordants amb l'oriental, és ara quan aquestes notes discordants comencen a esdevenir profundes esquerdes.

Com a exemple de les notes discordants, recordem per exemple la diferència lingüística en la formulació dels dogmes de la fe entre occidentals -que s'expressaven en llatí- i els orientals -en grec-. Del credo niceà que establí l'oficialitat del dogma de la Trinitat (325), la fórmula emprada per la llatinitat occidental resava *una substantia, tres personae*; mentre que el grec oriental el mateix era expressat com *mía ousía, treis hypostáseis*.

Els grecs entenien “una sola naturalesa i tres cares”, pel què els podien acusar de donar una importància secundària a la Trinitat. En canvi el llatins entenien el dogma expressat en grec com “una naturalesa, tres substàncies”. El que feia semblar als llatins que els grecs donaven una multiplicitat en l'essencialitat divina. El problema venia del fet que la traducció de la *ousía* grega era *substantia*, però que alhora era la traducció literal de *hypóstasis* (*sub=hypo*); *stantia=stásis*)³⁰.

Per restablir la concòrdia, s'estipulà que els bisbes Astero de Petra (347-365) i Eusebi de Vercelli (370-371), expliquessin als bisbes d'Orient i Occident respectivament l'equivalència, sense gaire discussió teològica al darrere, entre la *ousía* grega i *substantia*; i entre *persona* i *hypóstasis*.

30 MARTÍNEZ MARZOA (1994), pg. 251

39. El clergat romà són els hereus del llegat senatorial. Són els rebedors de la *Libertas*, de la posició privilegiada del Senat. Aquest ideal fou assumit pel clergat romà i fou ben visible per tota l'Edat Mitjana.

Quan Justinià desembarca a Roma, serà saludat com l'emperador de la *Sanctissima Res Publica* i com a tal com a digne successor de l'emperador al servei de l'Evangelí, Constantí. L'Imperi Oriental, restava investit amb el favor d'un Imperi Sacre romà. Un Imperi estrany i diferent d'aquell del què es consideraven dignes successors els cardenals romans, de la *Libertas* romana.

Quan Carlemany sigui coronat emperador i designi un Imperi romà renovat, el seu model imperial serà el constantinià de Justinià. En aquest sentit, Justinià és l'antecessor directe, potser involuntari, de la idea d'un imperi cristià a Occident, el Sacre Imperi romà germànic que havia d'existir per sempre a l'Europa occidental.

Les dificultats viscudes entre el papat i l'emperador romanogermànic en els segles posteriors poden ser enteses a partir d'aquesta diferència de models imperials, un cesarià defensat pel clergat romà i un constantinià defensat per Carlemany i els seus successors.

La idea que la societat occidental havia d'acceptar el predomini d'una elit clerical precisament definida igual que els emperadors havien reconegut l'estatus especial dels membres del Senat romà, era la presumpció bàsica que subjeia a la retòrica i el cerimonial del papat medieval: l'amor per la Roma *aeterna* del senador romà reposava sobre la solemne façana de la Roma papal.

6. Religio.

Si tant l'exercici d'autoritat d'Èdip, com la idea de comunitat que defensaven els seus ciutadans, compartien una mateixa idea de relacionar-se amb la divinitat en forma d'una figura de saviesa, de coneixement. Com es donava aquesta relació amb la figura de saviesa divina en la comunitat que formava Roma i que es caracteritzava també en una figura reconeguda que exercia l'autoritat?

L'expansió

40. A principis del segle IVaC Roma pateix un terrible saqueig que cap ciutadà havia sabut preveure. El somni republicà encetat feia poc temps els havia acabat cegat per complet i no van pensar en aixecar la vista més enllà de les seves pròpies muralles. Hordes de tribus gal·les entren a la ciutat, la saquegen i tan ràpid entren, en marxen.

Va ser un cop moral molt dur per a uns ciutadans que creien que la seva sagrada ciutat, amb les reformes polítiques que hi havien dut a terme, havia de gaudir d'un cert privilegi davant la resta del món. Si els romans volien continuar mantenint el seu mode de vida, havien de procurar neutralitzar les amenaces exteriors fins i tot abans que aquestes s'acomplissin. Protegirien la seva llibertat atacant la de la resta. La seva supervivència passava per l'anihilació dels altres pobles. Es donava el tret de sortida a una política invasora, que els duria a crear i organitzar un dels exèrcits més avançats i poderosos del moment. Roma iniciava el camí de convertir-se en una potència militar degut a les seves efectives i poderoses legions.

Cap al segle II aC un autor jueu escriu un elogi d'aquesta República romana en plena expansió en els següents termes:

No hi ha cap regne al continent o a les illes que hagi plantat cara als romans i que ells no hagin destruït i sotmès a esclavatge. En canvi, mantenen l'amistat amb els seus amics i amb els qui es posen sota la seva protecció. Han dominat tots els reis, tant els de lluny com els de prop; i, quan sent el seu nom, la gent tremola. Quan decideixen que algú arribi a regnar, hi arriba; i quan ells ho volen, el deposen. Són al punt culminant del seu poder. Malgrat tot, cap romà no s'ha fet coronar rei ni s'ha vestit amb la porpra reial per treure'n algun avantatge. Ells mateixos s'han donat un Senat de tres-cents vint membres, que es reuneixen cada dia per tractar dels afers del poble i assegurar el bé comú.³¹

41. Aquestes poderoses legions comencen conquerint Itàlia central el 360, un segle després el 260 havien conquerit tota la Península. El 264 Roma, sense cap experiència naval, construeix una gran flota per derrotar l'única potència que li podia fer ombra, la fenícia Cartago. Els romans estan

³¹ *IMa* 8, 11-15

disposats a qualsevol cosa. El 227 Sicília es converteix en la primera província i en l'inici de la seva administració imperial. El 190 un exèrcit romà entra per primer cop a Àsia.

Roma construirà un imperi amb un únic objectiu que els seus ciutadans poguessin viure la seva llibertat a costa de l'esclavitud de molts altres pobles, que no tenien dret, des del punt de vista romà, a la seva pròpia llibertat. Resultava paradoxal que un poble tant amant de la llibertat, conquerís per les armes gairebé tot el món conegut. Però els romans n'estaven tan orgullosos del seu sistema polític i de la seva ciutat, que pel seu patriotisme, per l'amor incondicional que sentien per la seva ciutat eren capaços de qualsevol acció sempre en nom de la protecció del seu mode de vida.

En fer-ho, havien posat els fonaments perquè el terrible monstre que havien fet de Roma cara a l'exterior s'acabés devorant a sí mateix. Finalment quan el somni republicà es doni per conclòs, el Senat d'homes il·lustres de la ciutat conclourà que només una figura que encarni els valors de la ciutat podrà ser prou respectada perquè la sagrada comunitat que havia constituït Roma des de la seva fundació mítica, continuï existint.

És quan el Senat legitimarà la figura d'autoritat política en la persona de Cèsar. La República, per mitjà del Senat, d'homes lliures regida per uns principis comuns legitimava una figura d'autoritat política, però en fer-ho posava els fonaments perquè el sistema polític republicà en mans d'un primer ciutadà anés derivant cap a un sistema de caràcter religiós on el vincle entre el ciutadà i l'emperador, que comença a la manera política esdevingui un vincle de caràcter marcadament religiós.

Això s'expressaria, segons els nostres pressupòsits com que l'autoritat política d'Èdip s'assimila al reconeixement de la figura de saviesa de l'Oracle, s'assimila en una mateixa figura de referència, l'autoritat política i l'autoritat religiosa sapiencial. El Cèsar, segons la nomenclatura emprada, serà aquesta figura d'assimilació, en què l'autoritat política legitimada pel Senat, comença a ser presa com una figura religiosa sapiencial. Qui regeix els assumptes de la ciutat és, al mateix temps, qui manté una comunicació directa amb la divinitat. En el fons, és una simplificació força lògica, qui regeix els assumptes de la ciutat no cal que consulti les seves accions a la divinitat, quan ell mateix és la pròpia connexió amb el món diví, marcadament savi.

El Sublim

42. Amb la legitimitat del poder polític que el Senat li confereix a Juli Cèsar Octavià, se li recompensa amb una sèrie de títols. El més rellevant per a nosaltres en aquests moments, és aquell

títol amb el qual és designat i que fins al moment s'havia reservat a les divinitats, *Augustus*. Renunciarà, doncs al seu nom i adoptarà el de Cèsar August. Aquell qui havia nascut com només un home, Gai Octavià, arribava a esdevenir més que un home, esdevenia august, un ésser sublim, assimilat a un déu. El lector farà bé de llegir “assimilat” perquè no caigui en la temptació de creure que August es divinitza, per a un romà, un sobirà divinitzat era més propi de bàrbars que de gent civilitzada, com creien que els romans eren.

Amb aquesta nova República en què es legitimava una figura sublim de referència política i alhora religiosa, la dinàmica política deixa de centrar la vida dels ciutadans romans. Aquests ja no es passen el dia al Fòrum exercint la seva llibertat política a les contínues votacions que s'hi duïen a terme, ovacionant o reprovant les accions dels candidats. En comptes d'això, disposen d'una figura de referència, sublim, al qual resten agraïts per la seva obra magna en regir els assumptes de la ciutat. La figura política d'August esdevé una figura objecte d'agraïment per part de la població, l'acció política de la ciutadania deixa pas a l'acció litúrgica d'agraïment, el Fòrum com a espai de reunió principal de la població serà substituït pels espais litúrgics on el culte a la figura sublim de l'emperador té lloc.

Serà el propi August, qui dintre del marc de reformes iniciades sota el seu mandat, inclogui un paquet de reformes destinades a recuperar i promocionar la religió tradicional romana, marc on el seu culte té cabuda. En aquest sentit podem afirmar que els primers segles de la vida imperial romana destacarien per la seva intensa religiositat³².

43. Aquesta recuperació de la religió tradicional és la porta d'entrada, potser involuntària, que possibilita la introducció de noves religiositats orientals. Les religions místiques i les gnòstiques en són dos exemples prou rellevants³³. Entre aquestes noves religiositats orientals trobarem també els primers cristians. Aquestes religions oriental presenten uns trets diferencials que les fan potser, més atractives a un determinat perfil de creient.

. Davant d'una religió tradicional romana més aviat impersonal, trobem noves religions que es caracteritzen fonamentalment per establir-hi un vincle personal entre el creient i el seu déu. Aquests nous creients ja no es troben amb un món desolat i subjectes als capricis del destí, com el cas d'Èdip; sinó en un nou món immens en què troben precisament la seva ubicació en relació al seu déu. Les noves religions permeten a aquests nous creients trobar el seu lloc a l'univers respecte d'una figura transcendent, com el seu déu. D'aquesta manera anirà minvant la consideració del

32 SEGALLA (2000), pg. 44iss

33 SEGALLA (2000), pg. 20iss

vinclé litúrgic amb la figura immanent de l'emperador i augmentant la del seu déu transcendent i personal.

El cristianisme

44. En aquesta immensa i exuberant Roma de signe religiós, una gran quantitat d'homes nous veuen les enormes oportunitats que els ofereix l'Imperi i s'atreveixen a conquerir-les. Són homes nous que arribaran al més alt confiant en sí mateixos, pensant que gaudien d'un interior íntim i valuós que els connectava amb la divinitat mateixa. En aquest ambient religiós, de prosperitat econòmica i comercial, el cristianisme creixerà de forma exponencial. És de destacar en aquest cas el floriment comercial que viu l'Imperi gràcies a l'acció d'aquests homes nous. Floriment amb una fonamentació religiosa paral·lel, pensem, al floriment d'arrel protestant nord-europeu del segle XVI com també nord-americà. Així com també, podríem establir un nou paral·lelisme amb el floriment del judaisme sinagoga durant el període hel·lenístic.

45. L'expansió del cristianisme a l'Imperi romà no pot ser contemplada com l'expansió lineal que comença amb la predicació de Pau de Tars i acaba amb la conversió del primer emperador cristià, Constantí el segle IV, sinó que és ara després d'haver prosperat i haver modificat la pròpia vida imperials, quan en el segle III resulta, de sobte, el cristianisme una religió amb una força sorprenent a les ciutats mediterrànies. L'Església cristiana finalment s'havia transformat en una força amb la que s'havia de tenir en compte. Les persecucions de 257 i 303 ens fan veure que ja no es persegueix els cristians com a tals, sinó l'Església com a cos. És l'Església, doncs, la que està prenent una força inusitada, els seus bisbes són escoltats i seguits per molts cristians; molts d'aquests cristians són romans convençuts, ja no a la manera primigènia imperial, com un vincle religiós amb el seu emperador, sinó romans convençuts segons la legalitat vigent.

De ser un moviment religiós sectari orientat al marge de la societat romana, més que en contra, el cristianisme s'havia transformat en una institució plenament preparada per a assimilar a tota la societat. Aquest és el més important *aggiornamento* de la història de l'Església, la conversió del cristianisme a la cultura i ideals del món romà. El cristianisme s'assimilava plena i profundament a la societat que l'acollia.

46. Aquesta conversió del cristianisme a la cultura i ideals del món romà la podem constatar a partir de l'obra d'Orígenes d'Alexandria (c.185-254), per a qui el cristianisme era la religió natural i

original. Les llavors de la seva doctrina havien estat plantades per Crist en tots els homes. La fundació de l'Església cristiana universal havia estat sincronitzada amb la inauguració de la *pax romana* universal per part d'August. Un cristià que se'n digués no podia refusar ni l'Imperi ni el seu emperador sense donar l'esquena a un estat plantat per Crist al món. La religió cristiana esdevenia el cim de la cultura romana.

Quan aquests ciutadans romans excelsos són perseguits pel seu credo religiós el 302 sofreixen una gran commoció. De sobte es troben expulsats oficialment d'una societat amb la què s'havien identificat plenament. Però el cert és que la seva decepció no havia de durar gaire. Finalment, el cristianisme perseguit veu com un d'aquests homes nous que havia sorgit d'una família que ascendeix fent carrera militar, i aprofitant l'apartament del comandament militar de l'aristocràcia senatorial el 260, acaba abraçant el poder polític i s'hi instal·la. Ja el coneixem, Constantí.

47. La victòria de les legions de Constantí que lluiten per primera vegada sota el símbol del crismó cristià significa, en el fons, la confirmació que la religió cristiana s'ha assimilat plenament als ideals del món romà, quan es fa servir un símbol de l'amor universal com a motiu bèl·lic. Serà en aquests moments que alguns bisbes cristians aplaudeixin fervorosament aquesta victòria com un gran triomf del cristianisme com Osio de Còrdova (c.257-357), el bisbe Lactanci es constitueix en tutor del fill de Constantí i quan aquest conquerí finalment les províncies orientals el 324 fou saludat efusivament per Eusebi de Cesarea, qui va posar la seva ploma al servei de l'emperador.

És el fill de Constantí, Costanci II (337-361) qui imprimeix definitivament el segell a un nou estil de vida on el cristianisme s'hi arrela. Els bisbes s'uneixen als buròcrates professionals com a membres de la classe governant centrada en la cort de l'emperador. Aquests bisbes aprendran de seguida que si realment eren cortesans, havien d'aprendre a ascendir i caure com a tals.

L'Orient cristià

48. La societat oriental, al voltant de la nova capitalitat de l'Imperi, Constantinoble, esdevindrà una societat exuberant on el cristianisme s'hi està arrelant segons uns principis urbanites. I que paral·lelament veurà sorgir nous moviments que exploren noves i diferents vies de viure aquesta religió cristiana. Aquest moviment el podem entendre com a aprofundiment d'aquella idea de contenir quelcom de valuós dintre seu que connectava la persona amb el déu cristià sense cap tipus d'intermediari. El moviment ascètic presenta amb força l'opció per Crist per mitjà de la ruptura amb

el món urbanita i polític en què s'havia ara identificat el cristianisme. És una ruptura amb una visió del món que havia acompanyat l'home des de temps del mite de Ròmul i Rem, es trenca amb la ciutat, amb la comunitat i s'està a gust només amb contacte amb la divinitat, abandonant el món civilitzat.

Per primer cop a la Mediterrània es veu factible la vida feréstega; la ciutat, l'espai essencialment humà ja no és *conditio sine qua non* per al desenvolupament de l'ésser humà quant a humà, deixa de ser considerat un ésser social, es converteix en un ésser obert primàriament a la transcendència.

L'ascetisme escombrarà el món romà oriental el segle IV, es crea un important grup de persones desplaçades del món, que comencen una nova nova vida. En un Imperi identificat amb la vida urbana l'home sant del segle IV aconsegueix un absurd, desplaçar-se del món en un acte monacal és considerat com a quelcom positiu tot escollint l'anticultura com a forma de vida.

Aquests homes doblement nous, amb la seva vida monàstica, aconsegueixen donar-li la volta al mite de Ròmul i Rem, ser capaços de viure extramurs de la ciutat. El regne salvatge i incivilitzat podia ser controlat per l'home sant. Aquest havia aconseguit una llibertat inusitada, la de poder parlar en solitud amb Déu mateix directament, sense cap mediació. El conreu de l'autèntica llibertat extramurs els apropava directament a Déu. Es confegia un nou tipus de personatge públic, d'heroi, el sant cristià del segle IV que havia abraçat l'anticultura, que havia abandonat la ciutat, era digne d'admiració, de prestigi entre aquella població que seguia vivint una vida urbana. Definitivament l'Orient romà prenia nous camins respecte un Occident molt més conservador.

49. La profunda admiració que despertaren aquells monjos fou tal que convertiren el cristianisme en aquest segle IV en una religió de masses a la part oriental de l'Imperi. La part occidental també rebé aquest moviment, però el monaquisme i el moviment ascètic a l'Occident no són moviments de masses, de fet el cristianisme sempre havia estat una opció d'una minoria perseguida i assetjada per la gran majoria pagana. Així que aquests enclavaments monacals quan es produïen ho feien en sentit de protecció contra la gran majoria hostil. Els enclavaments monacals a l'Occident eren centres de protecció del cristianisme, on no es buscava una anticultura, sinó precisament es buscava viure una cultura cristiana en competència constant dels atacs -culturals- de l'altra part de la societat occidental, les famílies aristocràtiques que seguien vivint una vida fonamentalment pagana, dedicada a la seva alta erudició i cultura llatina.

D'aquest manera, a Occident els monestirs proporcionen una primera elit professional al

bisbe. Són persones educades, per primer cop, únicament en les Sagrades Escripures, i no en una tradició clàssica. La seva llengua vehicular ja no és el grec, que fins al moment havia romàs com a llengua de cultura cristiana, el llatí s'empra per primer cop com a llengua de cultura d'un Occident profundament conservador. Per primer cop en bisbes com Ambrosi i Agustí trobem els primers dipositaris d'aquesta alta cultura cristiana sense passar pel grec.

L'Occident llatí

50. En l'Occident llatí, l'Església cristiana havia acceptat en el fons els trets que distingien l'aristocràcia senatorial, esdevenir un grup tancat i orgullós de sí mateix. Els cristians occidentals, a diferència dels orientals havien estat per molt temps una minoria assetjada, i a l'igual que moltes minories, havien reaccionat davant aquesta situació considerant-se una elit superior. L'Església cristiana occidental s'havia considerat a sí mateixa com un grup separat del món, el moviment monàstic no féu més que refermar aquest sentiment de superioritat.

Immediatament després del saqueig de Roma el 410 per Alaric, l'Església cristiana internament dividida en disputes internes, pelagisme, donatisme, etc, afirmarà fermament la seva unitat, els cismes es donaven per superats. S'erigia una Església unida precisament en el moment en que l'autoritat imperial a l'Occident romà ja feia presagiar el seu tràfic final.

51. L'Església llatina, mitjançant sobretot les comunitats monàstiques de Lérins, Marsella s'ompliran de nobles refugiats assolats per la guerra. Acollirà amb els braços oberts a tots els aristòcrates pagans que hi busquen refugi i que aporten la seva gran cultura i el seu patriotisme romà, refermant doblement els límits d'una Església llatina, que ara es converteix pròpiament en una Església romana, una Església que parla i escriu un llatí culte i és patriòticament romana. En un Occident en què la presència de no romans era evident, l'Església cristiana es converteix en l'únic estament romà. La vida a l'Occident imperial ja no es centrava en la dinàmica social religiosa entre cristians contra pagans, sinó que després de l'enfonsament de l'autoritat imperial, la dinàmica social es va reconvertir en termes de cristians contra bàrbars.

Ser romà es vivia ara sota el signe del cristianisme, però no un qualsevol, sinó aquell que se significava per creure en Crist, parlar un llatí culte i ser patriòticament romà. Aquests són els trets dels romans posteriors a la caiguda de l'autoritat imperial occidental. L'antiga *Libertas* pròpia de les famílies aristocràtiques senatorials ara es vivia plenament des del cristianisme

52. L'any 590, una Roma en franca decadència material emprèn un programa d'evangelització propi sota l'empara del cap de la seva Església, el papa Gregori I, a una terra, ara per ara, totalment desromanitzada, l'antiga Britània romana. De manera paral·lela a l'expansió, de signe militar, per preservar la llibertat romana que es duu a terme arran de l'episodi del segle IV aC, es duu a terme novament una expansió, de signe eclesiàstic, per preservar la *Libertas* romana que ara es vivia única i exclusivament des de les files de l'Església. Les noves i poderoses legions romanes esdevenen ara els missioners romans.

Davant però d'una evangelització més o menys contemporània d'Irlanda de base monacal a cura dels *peregrini pro Christo*, el papa decideix una evangelització cristiana pròpia segons uns trets culturals purament romans, la fe en Crist, el llatí culte conservat a la ciutat i el patriotisme romà, i una característica més, per a nosaltres també del tot important i rellevant, una característica plena i efusivament augusta: El papa, el bisbe de Roma, és el nou usufructuari de la llibertat del Poble de Roma, que el clergat de la ciutat li ha fet en lliurament. El papa és un nou dipositari de la figura d'autoritat política, serà ell qui rebi l'encàrrec de part de la comunitat romana (clergat i creients) de regir els assumptes de la comunitat, ara, cristiana.

Encara més, de la mateixa manera que amb August, la figura d'autoritat política s'assimila a la figura de connexió a la divinitat, ell és el vicari de sant Pere, ell és la porta de connexió amb el món diví, participa del seu coneixement.

Aquesta és la tradició que arriba el 750 al regne franc. Un regne, com tot el l'Occident septentriooccidental mediterrani que serà reevangelitzat segons el nou paradigma evangelitzador de l'Església romana que havia començat a la Britània per després abraçar la part occidental del continent europeu. Fruit d'aquesta evangelització, repetim que la figura del papa és ara considerada per tots els nous creients com una figura reconeguda d'autoritat política, legitimada pel clergat de Roma i pel Poble de Roma i assumida per tots els creients de l'Església romana. Tots els nous creients accepten la posició de reconeixement d'autoritat del papa, com també accepten la posició privilegiada d'una elit cristiana; de la mateixa manera que els pobles conquerits acceptaven l'autoritat de l'emperador, i la posició de privilegi d'una petita elit de la societat, el Senat de la ciutat de Roma.

Per això mateix, la figura d'autoritat política del papa, com la d'August, és assimilada a una figura litúrgica d'agraïment, el papa rep culte com a digne successor de la figura sublim d'August. El papa esdevé més que un mer mortal objecte d'agraïment per part del Poble cristià per la seva magna tasca a favor de la preservació del bé comú de la comunitat cristiana.

Com a successor d'August serà assimilat, en cap cas tampoc divinitzat, a una figura que participa de l'esfera pròpia del coneixement, de l'esfera divina. Un nou Hermes capaç de transportar la saviesa divina al món humà i terrenal.

53. El papa el 750 rep un doble reconeixement, un de ben explícit en les dignitats rebudes i un altre d'implícit present en el mateix plantejament de la qüestió.

Sota l'apel·lació del papa per part dels francs com a “oracle diví i vicari de sant Pere” hi rau el reconeixement de la seva figura sublim, de participació de l'esfera divina aquella que pròpiament és sàvia, perquè concentra el coneixement directe de les coses.

L'altre reconeixement és un d'implícit, el reconeixement de l'autoritat política pròpia de la figura del papa. És implícit, perquè l'autoritat política s'havia mostrat des d'August com a una característica més d'aquell que es troba en contacte amb la divinitat.

Es pregunta al papa perquè es reconeix en ell una figura de saviesa, en qualitat de participació d'una esfera pròpia i separada del coneixement, i es pregunta al papa per una qüestió estrictament política, perquè s'hi reconeix una autoritat de qui regeix els assumptes de la comunitat cristiana. Els francs no veurien aquest doble reconeixement, som nosaltres qui el fem present a partir de la nostra anàlisi. Els francs copsen el papa com una figura de saviesa en la forma d'oracle diví.

El lector atent haurà observat que hem realitzat una important omisió, aquella per la qual donàvem encetament del nostre TFC. Els francs apel·len el papa en qualitat d'oracle diví i vicari de sant Pere. L'apel·lació del papa en qualitat d'oracle diví i vicari de sant Pere, pensem, que fa referència un episodi històric en què dos paradigmes comparteixen temps i espai, un de pròpiament antic vinculat al d'oracle diví i un de pròpiament medieval vinculat a vicari de sant Pere.

De la mateixa manera que Símmac apel·lava als emperadors cristians per mantenir Roma com un espai privilegiat de paganisme, aquesta vivència serà recuperada pels cristians per apel·lar a la santedat de Roma, per contenir la tomba de Pere. El mateix fet hagiogràfic vinculat a Roma, és expressat mitjançant dos llenguatges que apel·len a un món superior i separat, amb un rerefons mític, això sí, diferent.

La conjunció de les dues dignitats ens fa veure un moment rellevant de la història, just quan comença a cobrar més importància el de vicari de sant Pere que no pas el d'oracle diví, en que les dues tradicions comparteixen un breu període de temps. Després d'aquest episodi, ho veiem en el to de la resposta del papa, desapareix qualsevol referència explícita a l'oracle diví i apareix només la

referència purament cristiana, que serà la que passi a l'Edat Mitjana, aquella referència que també hem volgut fer constar en el nostre TFC en els §§ 3-5.

A partir d'ara, doncs, l'expressió de la vivència d'oracle diví del papa, ho farà mitjançant l'expressió de vicari de sant Pere, cosa que semblarà que tingui al darrere una fonamentació evangèlica, quan realment simplement significa la recepció medieval d'un reconeixement antic.

En aquest sentit l'episodi en qüestió pot ser considerat com el darrer pròpiament antic, tot comptant amb elements pròpiament medievals en el seu interior. El reconeixement de la figura d'autoritat política del papa com a oracle diví i vicari de sant Pere el 750 rep com a resposta el 751 el manament de l'autoritat eclesiàstica per part del vicari de sant Pere.

Conclusions

El 750 en un lloc del bell mig del regne franc té lloc una reunió entre el majordom de palau i els nobles del regne franc, on s'hi formula una pregunta final de compromís crítica amb l'exercici de l'autoritat merovíngia i s'apostava obertament per l'adveniment d'una nova dinastia en la figura de Pipí, majordom de palau.

La solució d'aquest conflicte polític intern passarà per la demanda d'actuació del cap de l'Església llatina, el bisbe de Roma, el papa. D'aquesta demanda de participació en resultarà una resposta en forma de manament per part del papa. Els francs acompliran sense dilació tal ordre.

El papa rep els apel·latius per part dels francs d'oracle diví i vicari de sant Pere. Davant de la insatisfactòria argumentació de Martí Bonet de subsumir la categoria d'oracle diví en la de vicari de sant Pere, però davant de l'excepcionalitat que el papa sigui considerat oracle diví reconeguda en la seva argumentació per Martí Bonet, ens ha portat a plantejar la nostra hipòtesis.

El papa és reconegut oracle diví i tal ha estat l'objecte d'estudi a desenvolupar en la nostra investigació. Així, el papa és requerit segons una categoria pròpia de la Mediterrània antiga. La nostra investigació s'ha significat per un estudi diacrònic i sincrònic del reconeixement de la seva figura d'autoritat política, assimilada a una figura sublim que participa de l'esfera pròpia del coneixement, el món diví. Paradigma, d'altra banda, plenament antic i mediterrani.

Aquesta hipòtesis s'ha demostrat a partir de la interrelació de tres categories paradigmàtiques que la pròpia investigació s'ha encarregat de fonamentar i explicitar, sobra ara tornar a la seva argumentació.

1. *Autoritat*. La conflictiva època tardorepublicana, en què una comunitat regida per uns principis comuns havia arribat a la seva fi, sembla trobar un nou principi quan la personificació de l'esperit de la comunitat, el Senat, decideixi reconèixer la figura d'autoritat política en la persona del Cèsar August, com a usufructuària de la llibertat dels ciutadans de la comunitat. El Senat legitima la figura d'autoritat política del Cèsar, és la seva figura la que ha de regir els assumptes de tota la comunitat.

Davant d'aquesta autoritat cesariana i degut a uns esdeveniments històrics concrets naixerà una autoritat imperial, caracteritzada en la figura de Constantí, que es presentarà sota la figura d'una autoritat emanada de l'Evangeli, l'emperador a diferència del Cèsar, ja no pot exercir la seva llibertat absoluta en ares del bé comú, sinó que ara la seva autoritat necessita ser fonamentada en algun principi evangèlic. L'autoritat imperial no naixeria de l'ús de la pròpia llibertat cesariana, sinó de la interpretació de l'Evangeli. No és una autoritat que es representi a sí mateix, sinó una autoritat

derivada de la manifestació del Déu cristià. D'aquesta manera l'emperador mateix es troba al servei del Déu cristià.

Dues tradicions de l'exercici de l'autoritat, cesariana i imperial que no compartiran espai, però sí temps. Quan un Occident més tradicionalista i de signe majoritàriament pagà es mantingui com a bressol dels ideals comunitaris romans i de la idea d'autoritat cesariana i es mantingui per principi aliè a la renovació imperial de Constantí i els seus successors.

Aquesta part occidental de l'Imperi romà, amb un concepte de societat molt més rígida i fugissera de qualsevol innovació, serà escenari de l'enfonsament de l'autoritat imperial el 476. Un episodi, el qual no podem afirmar que modifiqués la vida occidental, sinó simplement va significar una alteració.

D'entre aquestes alteracions en podem subratllar una de molt important. Després de l'enfonsament de l'autoritat imperial, hi ha un únic estament romà en capaç de resistir-s'hi, l'Església cristiana. Una Església cristiana de signe llatí que es presenta en aquest precís moment com el darrer reducte de romanisme. Molts membres de l'aristocràcia senatorial s'hi acaben adreçant si el que pretenien era continuar vivint una vida romana. Les antigues famílies aristocràtiques senatorials hi desembarquen aportant-hi els seus valors comunitaris i la forma d'exercici del poder polític.

D'aquest desembarcament naixerà una Església llatina plenament romana, sota uns ideals comunitaris i polítics, entre aquests precisament el de concepte d'autoritat, ja no el cèsar, aquest havia desaparegut, però ara sí per qui recull el seu testimoni, la figura preminent del cap de l'Església romana, el bisbe de Roma. És ara, després del desembarcament de part de la societat romana, sobretot de les famílies aristocràtiques senatorials romanes, que el cap de l'Església romana, comença a ser assimilat a un nou emperador cesarià, on gaudeix d'una autoritat fonamentada en l'ús de fruit de la llibertat de la nova comunitat cristiana, el clergat (nou Senat) i els fidels (nou Poble de Roma).

2. *Comunitat.* L'estudi del mite fundacional de la ciutat de Roma ens ha permès entendre com neix en l'imaginari col·lectiu romà una situació de privilegi d'un col·lectiu particular de la societat romana, precisament són els descendents de les primeres famílies palatines els que conformaran les files del Senat, el què hem caracteritzat com aquella part de la comunitat que assumeix com a propi el destí de tota la comunitat.

Serà el Senat qui mantingui en tot moment de la dilatada història de Roma l'ànima del què és

Roma de forma plenament activa. És el Senat el protagonista de l'expulsió del primer tirà, és ell qui instaura el sistema de les magistratures, qui acaba executant a Cèsar, qui proporciona la legitimitat per al poder autàrquic d'August. Totes aquestes situacions són realitzades a partir de l'assegurament de la seva posició privilegiada respecte tota la comunitat. El que hem caracteritzat sota el nom de la seva *Libertas*. Una posició indiscutible de privilegi, però un privilegi reconegut, al cap i a la fi, per la resta de la comunitat, pel Poble romà.

Serà a causa de la greu crisi del segle III que els senadors perdin, momentàniament, la seva posició privilegiada a nivell polític. Circumstància però que tampoc alterarà els seus ideals comunitaris i de privilegi, simplement significarà l'entrada en escena de nous factors. Es retiraran als seus grans latifundis de les províncies occidentals romanes i passaran a ser dirigents de la seva pròpia societat. La seva posició de privilegi és un estatus que no restava lligat a l'exercici polític directe, el seu estatus és connatural a l'ànima romana, mentre hi hagi una instància romana hi haurà una posició de privilegi d'aquells descendents de Ròmul. El motiu no és en cap cas fàcil d'explicar, senzillament perquè no podem anotar cap motivació objectiva. Potser podem apuntar com tot romà que se'n senti mira com l'essència del què és Roma, és assumida com a pròpia per una part privilegiada de la seva comunitat; l'existència d'una petita part de la societat romana, com el Senat, significa que hi ha un ànima que vetlla en tot moment pel manteniment i continuació del què és Roma.

Quan l'aristocràcia senatorial contempli amb estupefacció com s'ha perdut l'imperi occidental, part d'aquesta orgullosa comunitat continuarà la seva vida política al servei del nou poder germànic. Alguns però d'aquests aristòcrates ja havien trobat refugi a una instància que continuava plenament romana, on eren molt preuats per la seva alta cultura erudició.

L'arribada de Justinià a l'Occident significa la fi de l'aristocràcia senatorial al servei del poble germànic. Ara sí, l'única sortida que els resta als darrers aristòcrates senatorials de viure una vida romana, és abraçar la fe de l'Església cristiana.

L'Església obre els braços a aquests aristòcrates i els seus ideals, seran aquests aristòcrates els que aportin la seva posició privilegiada i es converteixin en el nou clergat romà, els antics senadors són ara els cardenals, els que continuen portant el color vermell a les seves túniques com a símbol de poder. Són ells i el Poble de Roma, qui escullen en darrera instància el seu cap, el bisbe de Roma, el papa. I de la mateixa manera que l'emperador August acceptava el contorn ben definit dels privilegis del Senat, el papa de Roma també accepta el contorn ben definit dels privilegis del seu col·legi cardenalici.

3. Religio. Amb la figura de legitimitat de l'autoritat política que l'elit de la comunitat, el Senat, li reconeix a August i a la seva figura, es dóna el tret de sortida a l'origen d'una nova vinculació de la població amb aquesta figura sublim cesariana. Neix una vinculació que hem caracteritzada com a litúrgica, es dóna un nou vincle a partir de l'agraïment que la població en fa de la figura augusta del Cèsar, la seva figura comença a rebre culte. En aquest sentit la figura d'autoritat política es relaciona fermament amb una figura religiosa de signe litúrgic. Neix una nova figura religiosa, aquell que té cura dels designis de la comunitat comença a ser percebut com a proper a la divinitat.

En origen a tot aquest procés, també trobem la introducció a aquest Imperi religions com el descrit, noves religions no tradicionals romanes, que es caracteritzen, a diferència de la tradicional romana, en proporcionar una relació directa amb un déu personal, desfent-se de la impersonalitat pròpia de les religions tradicionals, tant grega com romana, cosa que curiosament ja havia començat a canviar amb la vinculació personal amb la figura de l'emperador. Una d'aquestes religions que s'introduiran i en sortiran més beneficiades serà el cristianisme.

Una religió que al seus inicis es presenta al marge, mai en contra, de la societat romana, però que hi trobarà acomodament amb el temps en què s'assimilarà plenament als ideals culturals romans. Serà la greu crisi del segle III, la que enlairi els homes nous que la religió cristiana havia confegit, homes que confiaven en sí mateixos, amb el convenciment de posseir una vinculació amb el seu déu personal. Són capaços d'originar un nou Imperi al voltant de la figura d'un emperador, amb qui comparteixen una fe i una sèrie de principis comuns emanats de la paraula del seu Déu, els Evangelis cristians. Aquesta ha de ser la nova guia de sanció de les accions polítiques de l'emperador. L'emperador es declara servent del Déu cristià.

Tot aquest procés arrela a l'Orient mediterrani, l'Occident en mans de les antigues famílies senatorials es mostren molt conservadores i més tradicionalistes, per contemplar qualsevol modificació de la seva nova vida dedicada a una soledat erudita i centrada en la conservació de la seva posició privilegiada. Sota aquests nous signes recuperaran part del protagonisme perdut, però ubicats a la seva pròpia societat local, els aristòcrates ja no marxaran lluny de les seves arrels localistes. Seran aquests aristòcrates que acabaran perdent el seu propi Imperi, però no, curiosament la seva posició de privilegi.

Serà el grup que abraça obertament els aristòcrates senatorials erudits, l'Església cristiana, l'àmbit on visquin ara la seva sempiterna posició privilegiada. L'Església llatina va obrir les seves portes a aquests nobles refugiats, poc o gens disposats a perdre el seu prestigi, que els conferia un

estatus de referència especial. Ans al contrari, l'Església llatina en pugna ja amb l'oriental, qui necessitava de bones dosis d'erudició, va adaptar-se plenament a les exigències d'aquesta aristocràcia senatorial tancada. La posició de privilegi de les famílies aristocràtiques romanes ara es vivia des de les files de l'Església cristiana occidental, una Església romana en el ple sentit del terme. En aquest sentit diem que l'Església cristiana occidental es romanitza. Accepta l'existència d'una societat dividida entre una elit aristocràtica, els cardenals, i el Poble cristià, i una autoritat que guii els desiguis de la comunitat, el papa, escollit per l'elit i amb el suport del Poble cristià. Aquesta autoritat gaudirà del reconeixement ple d'una figura connectada amb la divinitat, deutora de la saviesa.

Autoritat, comunitat i *religio* són tres conceptes antics que giren al voltant de la idea primigènia de vincle. La comunitat crea un vincle intern respecte sí mateixa, en la que se cerca el bé de tota la comunitat, l'individu sense comunitat en no disposar d'aquest vincle és impossible que sobrevisqui. La comunitat, cercant per sobre de tot la consecució del seu bé i evitant a tota costa la desaparició d'aquest vincle intern que la cohesiona, buscarà la manera que la comunitat no acabi devorant-se a si mateixa; si el vincle es trenca, la solució és la creació d'un cert espai intern, en què l'autoritat sigui reconeguda. Una autoritat emanada de la pròpia dinàmica de la comunitat que precisa un vincle comú amb la figura de reconeixement de la saviesa pròpia de la divinitat, i en el seu defecte del seu missatger.

Amb l'enfonsament de l'autoritat imperial a l'Occident romà, i la supervivència del cristianisme romà, entra en joc novament la creació d'un nou univers mític, que antigament havia estat cultivat en termes d'oracles, de pla humà i diví, de l'Hades, etc. El nou univers mític plenament cristianitzat comença a entrar en el joc de la creació d'un nou paradigma que engloba totes les expressions culturals humanes. En aquest sentit totes les facetes culturals humanes es cristianitzen, abandonen l'antiguitat i abracen la medievalitat. L'heroi èpic, com Aquil·leu és substituït pels sants cristians, la ciutat és abandonada a favor del feréstec, els mites antics són substituïts pels episodis veterotestamentaris. L'imaginari col·lectiu antic serà substituït per l'imaginari col·lectiu cristià.

La presència de l'apel·lació del papa com a oracle diví i vicari de sant Pere, fa referència a un darrer episodi de trànsit entre un món antic i un de pròpiament medieval. En aquells darrers moments els francs reconeixen i el papa exerceix una autoritat política cesariana, com a successor del llegat romà, quant un reconeixement de la seva figura de saviesa, de connexió amb la divinitat, en aquest cas, ja l'única que existia, el Déu cristià.

D'aquesta munió de diverses tradicions en naixerà la figura papal pròpiament medieval, amb les seves contradiccions internes i difícils solucions.

No serà fins la reforma gregoriana del segle XI, impulsada pel papa Lleó IX (1049-1054) que no s'intenti posar ordre a la insostenible situació d'un poder temporal exercit per qui ostentava una primacia evangèlica. Poder temporal heretat de l'autoritat cesariana que li confereixen les famílies senatorials i primacia evangèlica també barrejada amb connotacions gnòmiques pròpies d'un paradigma antic.

D'aquí el títol del TFC, *Senex, el vell* (figura d'autoritat) *savi* (figura de coneixement).

Bibliografia

- ANALES DEL IMPERIO CAROLINGIO*, AÑOS 800-843 (1997) / introducción, traducción, notas, apéndices e índices de Javier del Hoyo y Bienvenido Gazapo Publicació Berrocales del Jarama, Madrid, Akal,
- AMANN, E. (1975) *Los carolingios* (vol VI de la *Historia de la Iglesia de los orígenes a nuestros días*) EDICEP, Valencia.
- BARTLETT, R (2003) : *La formación de Europa. Conquista, civilización y cambio cultural, 950-1350*. Publicacions de la Universitat de València (PUV), Valencia.
- BOUSSARD, J. (1968), *La civilización carolingia*, Guadarrama, Madrid,.
- BREHIER, L, AIGRAIN, R. (1974), *El nacimiento de Europa* (vol V .de la *Historia de la Iglesia de los orígenes a nuestros días*) EDICEP, Valencia,
- BROWN, P. (2012), *El mundo de la antigüedad tardía*. Gredos, Madrid,.
- CASTEL, F, (1997), *Historia de Israel y de Judá*, Verbo Divino, Estella,
- CHORDÁ, F., MARTÍN, T. I RIVERO, I. (2000), *Diccionario de términos históricos y afines*, Istmo, Tres Cantos,.
- CLARAMUNT, S. (1980), *Atlas de historia medieval*, Aymà, Barcelona,.
- COMBY, J. (2007), *La historia de la Iglesia. De los orígenes al siglo xv.*, Verbo Divino, Estella,.
- ECHEVARRÍA, A. I RODRÍGUEZ, J.M., (2003) *Atlas histórico de la Edad Media*, Acento, Madrid.
- GADAMER, H.G. (1977), *Verdad y método. Fundamentos de una hermenéutica filosófica*, Sígueme, Salamanca.
- GARCÍA DE CORTAZAR, J.A.; SESMA MUÑOZ, J.A. (1998), *Historia de la Edad Media. Una síntesis interpretativa*, Alianza, Madrid.
- GILSON, É. (1960), *La Filosofía en la Edad Media*. Gredos, Madrid.
- GUERRERO, R, (1995), *Historia de la Filosofía Medieval* , Akal, Madrid.
- JORNET i BENITO, N. (2006)..[et al] ; RIVERA, M-M (coord.). *Las relaciones en la historia de la Europa medieval*. Tirant lo Blanch, Valencia.
- HALPHEN, L. (1955), *Carlomagno y el Imperio carolingio*, UTEHA, México.

-
- HOLLAND, T, (2005), *Rubicón. Auge y caída de la República romana*, Planeta, Barcelona.
- LITTLE, L.; ROSENWEIN, B. H. (2003), *La edad Media a debate*. Akal, Madrid
- LORTZ, J.,(2003). *Historia de la Iglesia I*. Ed. Cristiandad, Madrid.
- MARTI BONET, J. M., (2001) *Història de l'Església Antiga. La seva fe és la nostra*, Arxiu Diocesà de Barcelona, Barcelona.
- ,(2000) *Història de l'Església Medieval*,. Arxiu Diocesà de Barcelona, Barcelona.
- MARTÍNEZ MARZOA, F, (1994). *Historia de la Filosofía I*, Istmo, Madrid.
- MARTÍNEZ MARZOA, F, (2003). *Historia de la Filosofía II*, Istmo, Madrid.
- MARTÍNEZ MARZOA, F (1995). *Historia de la filosofía antigua*, Akal, Madrid.
- MITRE, E, (2009) *Una primera Europa. Romanos, cristianos y germanos (400-1000)*, Ediciones Encuentro, Madrid.
- MUSSOT-GOULARD, R, (1986) *Carlomagno*, FCE, México.
- PIRENNE, H , (1985) *Mahoma y Carlomagno*, Alianza Editorial, Madrid.
- POLY, J.P. [et al]. (2001) *El despertar de Europa, 950-1250*, Crítica, Barcelona.
- RIU, M. (1972) *Lecciones de Historia Medieval*. Teide, Barcelona.
- SÁNCHEZ BOSCH J. (2009), *Escritos Paulinos*, Verbo Divino, Estella.
- SEGALLA, G , (2000) *Panoramas del Nuevo Testamento*, Verbo Divino, Estella.
- SERGI, G. (2001), *La idea de la Edad Media. Entre el sentido común y la práctica historiográfica*. Crítica, Barcelona.
- TOUBERT, P., (2006) *Europa en su primer crecimiento: de Carlomagno al año mil*, Universidad de Valencia y Editorial Universidad de Granada, València-Granada.
- WICKHAM, C, (2009) *Una historia nueva de la Alta Edad Media. Europa y el mundo mediterráneo 400-800*, Crítica, Barcelona.

Referències a la xarxa

<http://www.hislibris.com/mahoma-y-carlomagno-henri-pirenne/>

<http://camaloc.blogspot.com.es/2010/09/mahoma-y-carlomagno.html>

<http://jchordi.wordpress.com/2008/08/24/el-cristianismo-y-los-pueblos-barbaros/>

<http://www.san-pablo.com.ar/vidapastoral/?seccion=articulos&id=304>

<http://ordorenascendi.blogspot.com.es/2011/07/la-odisea-de-los-godos-del-mar-negro.html>

<http://nueva-gothia.blogspot.com.es/2010/06/las-invasiones-barbaras-del-siglo-iii.html>

Codi d'abreviatures

CEC *Catecisme de l'Església Catòlica*

LG *Lumen Gentium*

Jn Evangeli segons Joan. Totes les referències bíbliques que s'indiquen fan servir la traducció de la *Bíblia Catalana Interconfessional (BCI)*, disponible en línia a la següent adreça: <http://www.biblija.net> i en versió paper s'ha fet servir la següent referència: a Associació Bíblica de Catalunya, *Bíblia Catalana Interconfessional*, Editorial Claret, Barcelona, 2008.

Mt Evangeli segons Mateu

IMa Primer Llibre de Macabeus